د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د تیولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرتې، او مسئلې په سلسله کې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ونېلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خواني بازار، پیښور تلیفون: ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخېل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکوالکي دي

د کتاب نوم ———— د تحقيق په رڼا کښې

ليکوالکے ———— مياں وکيل شاه فقيرخېل

د چاپ کال ———— ۲۰۰۲ء

کتابت ———— محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځائے ————

بيه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ———— سيد طاهر شاه ، محمد آصف

سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د خپل مور پلار په نوم
په کور ئې نور شه
د چا په دُعا کانو چې زهٔ دَ
دنیا په ښتون یم

میاں وکیل شاه فقیرخېل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ	لیکې	شمېر
۶	د تحقیق په برخه کښې - یو عمومي تأثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هما	۱-
۲۲	د کریمداد الف نامه او د هغې شرح	۲-
۳۶	د سعید خټک یو شعر	۳-
۴۶	صدیق څوک دے	۴-
۶۵	ابراهیم څوک دے	۵-
۸۰	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي اثار	۶-
۹۶	پښتو کښې دوه منظوم طبي لغت	۷-
۱۱۲	خوشحال خان خټک او حکمت	۸-
۱۲۸	فقیر جمیل بېګ (جمال خان رح) د شاعر په حیث	۹-
۱۴۷	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت	۱۰
۱۹۰	پښتو نثري ادب	۱۱-

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تاثُر او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او ددې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق دادب یوه کږ کېچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لاره ده په دې کږ کېچنه لار د تګ دپاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په مودو مودو دیوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې دیو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې اوګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد دیوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټوله خوارۍ او ستړیاوې په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځائے نه ئې وړومبے ګام اخستے وي په بېرته هم په هغه ځائے ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه ښوے شي چې حرې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تیار وي د تحقیق دلارې خنډونو ته زړه نۀ بایلي، د حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیارۀ ګټ ته ښۀ په دونې تندې وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړے دے چې د تحقیق د کار د ګوانو والې سو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دا بېخي يو تکنيکي عمل هم دی د تحقيق کار هله کټور ثابتېږي
چې دا عمل د دې د پاره د جوړولو په رڼا کښې سرته
ورسول شي ځکه چې د تحقيق لپاره په کوټلي دليلونو ،
قلمي مسودو ، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د يو محقق د څېړنې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو
رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او
د دې لارې د نوو لارو د پاره د غور او فکر نوې نوې نکتې
را منځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چېرې هم قطعي
او حتمي نه شي ګڼل کېدی د تحقيق سره هميشه نوې مسئلې
را پيدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققينو د پاره د يوې لارې کار ورکوي
ډېره اهم تکنيکي کار که چېرې د تحقيقي رسمياتو د پوره کوولو
نه بغېر وکړی شي نو دا رنګ نور او محققينو ته د دغې تحقيق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې
پېښېږي او يا ورته بېخي او نه رسي او په نتيجه کښې د دغه
تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سواره
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړی دی
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقيق کارانو د سرکاري ادارو د پشتيبانۍ او د لاس امداد
نه بغېر په يواځې سر او ښه په نېک نيتۍ د مقدار

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. چې شمېره ورک قلمي نسخې
یې مدون کړې او د پښتو د ادبي تاریخ کې تیاره کُتونه یې رڼا
کړي دي خو کم او زیات دغه ټول تحقیقي کاوشونه د تحقیق
د پاره د تاکلي شوي اصولو او د د سمیاتو په کتاره ډېره په
کرانه پوره ختیږي نو ځکه د عالمي سطحې د تحقیق معیار سره
سمون نه خوري او په دغې لحاظ زمونږ د پاره پرې کږه ترل
لوکوټې کرانه پرېوزي -

زمونږ په تحقیقي ادب کښې د داسې غیر معیاري تحقیق کې
شالونه بیا مونده شي - دا د دلته د دغې شالونو د یو په یو
ذکر په ځای د دغې مقاله د مجموعي تأثر وړاندې کوم چې
په دغې تحقیقي کاوشونو کښې ځنې خود وړاندې نه د یو
تاکلي شوي مفروضې په بنیاد په هره طریقه بنه په منلو بنه
بندې د رخوانی نظریې رد مقصد وي په تحقیق کښې دا رویه
د دغې کار د بنیادي اصولو په ضد ګڼلی کیږي ځکه چې تحقیق
د نیستو نو تیرې نه مني - د تحقیق په لاره د ډېرو نظریو رد
څه شي ممنوعه نه ده، خو دا چې رد د پاره نیک نیتي بنیادي
غوښتنه ده - دغه تردیدي نکتې که چرې د تحقیقي سفر
په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقیق د
یو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنیاد کوځي نو د څه مصلحت
کوشش له مخه د هغې نه ډډه د بنیادي اصولو نه خلاف خبره ده -
په تحقیق کښې دستاویزي ثبوت د اهمیت وړوي او عقلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولائل ثانوي درجه لري - که څرې د انصاف په نظر ووکتے شي او زموږ د دانه تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغې بنیادي اصولو په رڼا کښې او سنجول شي نو په دغې پیمانه به زموږ د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري ثابته شي -

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځاے ځکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره کوم اصول منضبط کړي شوي دي هغه دومره کلک نه دي او روړا دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې هیڅ ګنجائش نه پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قبلولو کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخه اصول د نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یوه لویه برخه ئې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیاد کار ورکوي نو که څرې په ادبي تحقیق کښې د روایت د سنجولو هم دغه بنیاد او ګرځولي شي نو د تحقیق پرې معیاري کیدې هم او مستند کیدے پرې هم شي خو زموږ په تحقیقي ادب کښې چکار راوستے روایتونه نه سند لري او نه تسلسل او د دغې رویتې زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري کړې ده - د زړو دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې لیکلي شوې مقدمې د دغې رنګ شالونه دي چې د تحقیق د اصولو په معیار د دغې اثار سنجول د و ختے هم ضرورت دے -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو د تحقیقي ادب د دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د سرته رسولو، د موږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوے تحقیق د معیاري کولو د پاره په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دے او د دغې اهم کار د پاره، داسې زلمو ضرورت دے چې هغوی په یوه لېونۍ جذبه تحقیق د خپل ژوند مشن او ګرځوي او د پښتو د فخر وړ قامي تاریخ، د پښتو ښتنه من کلاسیکي ادب او د دغې ادب ارزښتناک آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي شوي اصولو په کسوټه پوره کېدو په بنیاد د هر ځائے او هر چا ته قبول وي او د هغې په نتیجو خپل پردو هیچا ته د شک و شبهې ګنجائش نه پیدا کېږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د غه رنګ زلمو ځنې یو کېدے شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې وېلي دي چې تحقیق د پاره، د زړه زور" بنیادي شرط دے نو وکیل شاه لخپره زلمے دے د هغه د تحقیقي کاوشونو نه اندازه لګي چې د زړه زور ئې هم ښه زیات دے او هغه دغه توانائي د تحقیق غوندې زړه سترې کار ته په کومه لېونۍ جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموري سبب او ګرځي او دې سره سره به ئې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري تحقیقي ادب هم ښتنه من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې د خپل کول د نورو لیکونکو په شان ئې په یو وخت د ادب په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

شپاړسو بېړو پېښې نه دي ایښي او په یوه خله د تحقیق، تنقید شاعرۍ افسانې او ډرامې په تورو کښې یو کې نه وې سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقیق میدان خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتدا نه هم په دغې صنف کښې یې خپلې هلې ځلې جاري ساتلي دي د خپل دغې ذهني استقامت په داد یې په کال ۱۹۹۷ کښې د میاں حمد الله فقیرخیل دیوان چې د ژوند زمانه یې ۱۲۱۰ هـ نه ۱۲۹۳ هـ تر منځه اندازه کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو پوره د خپلې یوې درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه دغه مقدمه که یو پله د میاں حمد الله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات فراهم کوي نو ورسره د هغه د وختونو په هغې پېښنو هم رڼا غورزه وي چې د نوښتونکو د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر امکاني بورجلونو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم او فن د مره کښې شعبې او د هغې دومره بې شمېره برخې جوړې شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن دېره پورې کار ممکن شوے نه دے. د علم و فن د دغې خورو ورو د اړو له مخه، تخصیص د نن صبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے یو هغه خلق یو روغ علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته ژ لاندې وتو په ځاے د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

چې ځينې ځلې جاري ساتي میاں وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې
ضرورت ډېر ښه پوهېدے نو ځکه هغه د تحقیق وتدقیق په
عمومي شعبه کښې د ځان دپاره د ختکو په قاموليه کښې د خېل
جدّ امجد میاں جمیل بېګ (۱۰۲۳هـ - ۱۱۱۶هـ) او د هغه کورنۍ چې په
فقیرخېل میاں کانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د
پلټنې او پوښتنې خصوصي، ذېلي څانګه (SUB BRANCH)
خوښه کړې ده - د میاں حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې
مقدمه، د وکیل شاه د دغې د رنګ د تحقیقي کاوش ورومبۍ نمونه ده
او اوس دا دے د تحقیق په رڼا کښې د هغۀ یو داسې څه ده چې د هغې
په لسو يکونو کښې شپږ مضمونو ته د سعید خټک یو شعر، صدیق
څوک دے، ابراهیم څوک دے، فقیرجمیل بېګ د شاعر په حېث،
خوشحال خان خټک او حکمت او په پښتو کښې د هجې منظوم طبي لغت هم
د هغۀ د خوښې د تحقیق د دغه ذېلي څانګې سره تعلق لري - میاں
وکیل شاه په دې حقله زهٔ ډېر خوش بخته ګڼم چې هغه د تحقیق
د طبعي رجحان سره د پښتو د یوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري
او بیا هغه خېل صلاحیتونه د یو نسلي تفاخر د احساس لاندې
او د قام ولیه په یوه لېونۍ جذبه د خېل قام د پیا ورو شانو
د تعارف او د هغوي د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف
کړي دي -

ښکاره دا ده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي څېړه ډېره
د پاملنې د دوستو نکو مخې ته راغلې وے، څنګه چې هغه د دې کتابت

شوې مسوده زما د تأثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو نه کړې وه خو زه په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د لیک لوست څخه نور هغه کارونه هم راپېدا کېده، نو څنګه چې د دې کتاب اشاعت په دې زما د تأثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ډیل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې درنه تحقیقي هڅه زما د لیک اخستو څخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه د خپل ناقلاره خوی او حساس طبیعت باوجود - تر ډېره اوږدې مودې پورې سا راښکله او په یو برخوردارانه احترام یې په زغم زما لیک ته انتظار اوکړو - سره د ډېره هسیارتیا زه نه شم ویلې چې زما دا تار تاریز تأثرات به د هغه د دې ډېره اوږد او په خوارۍ ډکې علمي او تحقیقي کاوش د پېژندګلنې او د هغه د ډېره اوږد انتظار څخه حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره ویلې شم چې زما دا نیمګړې شان لیک به د تحقیق په ډګر د هغه د خوارۍ او د شوا خوږن نه ډک زړه ستړي مزل یو بې پلوه منښه ضرور اومنلې شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته دا کړې شوې ده په دې کښې تر دې وخته لس تحقیقي لیکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د دري عمومي موضوعاتو لیکونو نه پرته لکه چې وړاندې ذکر اوشو شپږ مضمونونه

د فقیرخېل میاںګانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د اثرونو د
پېلتنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ
دي چې د وکیل شاه د خپل تېر د مشرانو په حقله د تحقیقي کارونو
مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د یکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه
په حقله ښه په ډاډ ویلې شو چې هغه د خپل کول په تحقیق
کارونو کښې یو داسې خواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي
هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو راغونډولو نه پس هغې ته
په ډېر ښو انځون یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو
په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښه په ښو دلیلونو او د
دستاوېزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي
چې د هغې په مثلوکښې تر هغې هېڅ څه پاک نه ښکاري تر څو
چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو ښو دلیلونو او
په مستند دستاوېزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نه وي -

د تحقیق په دنیا کښې راغونډ کړي شوي کم او زیات تول
یکونه وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او
په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په صدق او سه
هېڅ څه شک نه دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر
دې وختونو قطعي ثابتې شوي دي - او زما په خیال نوم ورکي
شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر -
صدیق څوک دے ابراهیم څوک دے او په پښتو کښې یو بېے

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم طبي لغت د وکیل شاه دا سې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري -

انکشاف د نوو تحقیقي مفروضو پېشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوې نکتو په حقله د نوي تر لاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه دا کوشش وي چې هغه د خپل تحقیق دپاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخواني ادب تیاره کونجونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې را منځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په ذره شعوري نه دی وصفي بلکه بنه په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوی پښکې بل کړي په دې لړکښې هغه د څنو زړو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته په خپل کوشش تر لاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک په دې انکشاف اړوله دے چې د کریم داد ابن الحون درویزه د وا صلنه الحق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چا په حقله چې نوي تحقیق کاران د څه مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي - زمونږ ځلمي محقق د ذکرشوي الف نامې د يوې خطي نسخې په بنياد ستاپېڅلي شارح په ډېروډېر ځلو د مجهوليت د تيرونه په ترابهر کوّولو د اخون درويزه د اولاد ځنې ثابت کړي دے -

"د سعيد خټک يوشعر" د سرخط لاندې په خپل يوه ليک کښې وکيل شاه د پښتو د ستر و تحقيق کارانو همېش خليل او صديق الله رښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړې دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نيغ په نيغه په ردکوّولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد خټک ددې شعر

ـه خان کهٔ اطلس دا شعارو اودلي دي
د دې درې ورو نې تهوکي هم يَکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے -
د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد لکه چې ښکاره ده خوشحال خان خټک دے چې د خپلې کورنۍ ټولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے خو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نهٔ ده بلکه دا د هغه درې ورونه ميان جميل بېګ، شمشير خان او مير باز خان ياد کړي شوي دي - د ميان جميل بېګ نه پرته ترا اوسه د خوشحال خان خټک د دوه نورو ورونو د ادبي حېثيت په حقله څهٔ دستاويزي ثبوت مخې ته نهٔ دے راغلے خو زمونږ د ځلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنږدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې یک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه ډېرې نظرېې په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دغه دا نوې نکته خصوصًا د خوشحال خان خټک د ورو نو شمشېر خان او میر باز خان د شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره د غور و فکر نوې لارې پرانيزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - د یو نوعیت دوه جدا جدا تحقیقي یکونه دي زلمي محقق د دغې دوارو خوانو نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک چل کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نومونو د دغې دواړو شاعرانو د ژوند حالات او زمانه، د دوختونو په تیره و کښې ورک پاتې شوي دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله خپلو یکونو کښې دیو بل نه متضاد راے وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو هم د څه کوتلي تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځاے ځائینې او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي ویلي وکیل شاه ورو مبے محقق دے چې د ډېر په شواهدو او د خپل قام د دغې دواړو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي هڅه د هغوي د کلام د داخلي شهادتونو په مرسته هغه ورته هم خو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه ده واې یوه کوتلې راے قائمه کړې ده او د بنه پخو دلیلونو په بنیاد ې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغه د حبیب الله محمد میاں جمیل بېګ زامن دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ږومبۍ منظوم طبي لُغت د سرخط لاندې یوه لیکنه کې دا انکشاف شوی دی چې د هغه په لاس را غلي د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کې د ږومبي منظوم طبي لُغت دی او دا لُغت میاں تجمّل شاه فقیرخیل تصنیف کړی دی څوک چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمدالله فقیرخیل زوی څو دی -

نوم ورکی شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د ابک خیل میاں کانو د یو گمنامه شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ه تا ۱۳۱۱ه) چې د مردان د کاټلنگ په علاقه کې د اودیګرام نومې کلي او سید و نکې وُ د دغونډ او کار په حقله یو ډیر معلوماتي مضمون دی، په څپل دې لیکنه کې میاں وکیل شاه، دا انکشاف کړی دی چې میاں محمد سعید ابک خیل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دی چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو دَ د لټون دَ جذبې او په هغوئ د کار یوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقیق په رڼا کې دا غلي چې د کوموټیکونو ذکر اوشو په دغې هر یو کې د څه نوې خبرې کوشش شوی دی او څه داسې نظریه مسئله او نکته راوړاندې کړې شوې ده چې په هغې دَ مزید تحقیق امکانات شته دی - په کتاب کې ځنې داسې لیکونه هم شته د ذکر شوې مضمونونو د عمومي مزاج، او رنگ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه لیکونو کې دَ پښتو نثرې ادب دَ موضوع په اعتبار یو معلوماتي لیک دی

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دي. د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پېشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا یک نوم هم وقیع شوی وُ.

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د نا څې مضمون کښې د تحقیق د فن دیو بنیادي توکي په حقله په دغې موضوع لیکلي شوي کتابونه د پرې معلوماتي خبرې راټولې کړې شوي دي د دې یک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو څنې پخپله هم ښه خبر دی او غواړي چې د تحقیق دلارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي.

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ د شاعر په حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دوارو سترو ستورو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي، د میان جمیل بېګ په حقله لیکلے شوے مضمون کښې زمونږ د دغې بې غوره پیاڅې شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا موندے شي.

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدروو لو کوشش کوؤم د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړو پېچ نه عاري (صفا) ژبه او د معلوماتو د پېشکش براهِ راست طريقه ضروري وي. د تحقيق ژبه رنګين بياني نه زغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پاسته داره وي ځکه چې دا سې د ژبې د و معنويت او صنعتګري د تحقيق مقصد ته په رسېدو کښې ګران والے پيدا کوي او اهداف يې ګډوډ يا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقيقي نوعيت هغه يکونه زيات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځائے تحقيق ته پاملرنه شوې وي په تحقيق کښې د ښې تيقوئے بنيادي اهميت ضروري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په ځپل کار د ښې يقينی تاثر ورکوي. البته په تحقيق کښې د هم چو ما ديګر نيست په شان فرعون رنګه دعوې او يوه تحکمانه رويه هم د تحقيق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقيق کڅ هر څو يو زړه سخت او پېچيده عمل دے نو د تحقيق مواد د پېشکش د پاره مناسب يک ډول (PROSE STYLE) ځان ته يوه ګرانه مسئله ده او د دغې ځپل د را لاندې کولو د پاره يوه او ږده تجربه ډېره ضروري ده.

مياں وکيل شاه فقير ځپل د ليے دے، د تحقيق کوکېښنه لاره هغه ځان ته پخپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوي نوي موضوعاتو په لټون ځپل تحقيق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري. او د دې د پاره چې هغه کوم يک ډول ځپل کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نوره هم صفا او ساده شي . زموږ ددې محقق د يک بنيادي تکنيک د تمهيد طوالت دے چې په کښې هغه د يوې خبرې په تکرار او د يو ټکي د متن او د فاتو په پرله پسې راوستو د اکوشش کوي چې د ټول تحقيق بنيادي نکتې د لوستونکو زړه او ذهن ته پرېباسي، کله ناکله د هغه د يک په تکراري اسلوب د ټکو په معنويت کښې فرق پيدا شي خو د تحقيقي نکتې د اهميت په وجه مفهوم ئې بيا هم ذهن واخلي . د تحقيق په دنيا کښې د دا غلي يکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نيک نيتي ده . د هغه رويه (approach) صحيح او د تحقيق هدف او مقصد ئې مثبت دے . وکيل شاه په تحقيق کښې د نيمګړتيا او د ناپوره خبرې قائل نۀ دے، ځکه نظريه او نکته بنۀ په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زير تحقيق نکتې، نظر ئې، او مسئلې په سلسله کښې د تر لاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زيات د ټول هر تحقيقي يک په ختمېدو په دغې موضوع د مزيد لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي . ددې هر څه په دنيا کښې زۀ بنۀ په ډاډ وئيلے شم چې ميان وکيل شاه فقير خېل د دوران وخت د ټولو همځولو په ډله کښې د تحقيق د شعبې يو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقيق په دنيا کښې د ټول نوعيت يو معلوماتي کتاب دے .

پروفيسر ډاکټر محمد همايون هما

هسکه مېنه شېخ ملتون - مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کریم داد الف نامه اود هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوے لوے عالمان شاعران محققین مؤرخین تیر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې ئې ځان له ستر مقامونه موندلي په دغه دورونو کښې دویم دور دے چې په یو لسمه او دو لسمه صدی هجري باندې محیط دے په دغه دویم دور کښې موږ د دوؤ ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادیږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې ددې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کېښو او بیا ئې د خپل نصب العین سرګندولو دپاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پېښ اشوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او ددې کتاب په رد کښې د دویمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب و لیکلو او د دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام ورموندلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ د دین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت لاره بنودنه ئې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې د اخوند درویزه ؒ زوے اخوند کریمداد هم لوئے علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵ھ کښې زیږیدلے وُو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات ئې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲ھ کښې شهید کړے شو او په کانجو سوات کښې ئې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو د دهٔ ډیر تصنیفات دي چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې ئې "الف نامه" زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه لیکلې د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلې خو دي نه مخکښې د الفنامو رواج ګانې شاعرانو بنیاد اېښودے دے چې په هغې کښې دارزاني - مرزا انصاري - علی محمد مخلص - دولت لواڼي غوندې لوې لوې شاعران شامل دي -

اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې دا ئې د مخزن سره یوځائے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" په صفحه نمبر ۱۸۴ باندې لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر توري په يو بيت يا بېتونو کښې تشريح کوي د حروفو دغه ډول اسرارو ته توجه زړل په ځينو مذهبي او عرفاني لاروکښې يو اصل ګڼل کېږي -

د مثال په توګه موږ دلته د کي يمداد د الفنامه د بېلو بېلو توريو حروفو دپاره يو شعر نمونه وړاندې کوو . لکه

الف :- اے طالبه الف يو ګوره له فيمه
د دې دوه زرو معنې هيمه
ب وجود ظاهر په دې شه
عين هغه عکس هوۀ شه
ت توحيد دې سره ګوره
چې جلوه کا نور د نوره
ث ثبوت دے د ذات دے
کل د اغيښ ثبوت د لات دے

دغه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې يو تفصيلي کلام ليکلے شوے دے د کي يمداد د الف نامې شرح ليکلې شوې ده چې د رپو کسانو ليکلې يوه شرح د حاجي عبد الله قصوري « کلمات الوافيات » ده دوېمه د حاجي بهادر کوهاټي « مفتاح الدقائق » ده او درېمه شرح د عثمان ده د دې دريمې شرح په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران زلمي هېواد مل صيب د خپل کتاب « د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې » په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن سرخط لاندې ټې ليکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددغې شرح په پیل کښې د کریمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د الف نامه شرح را غلې او تر الف نامه روستو ئې د مخزن ځنې نورې کښې شروع کړې دي د شرح په دې نسخه کښې د کریمداد الف نامه د "ن" تر پېښې پورې را غلې ده او نوره برخه ئې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح په پارسۍ ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نهٔ لري چې د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پائې کښې د عثمان نوم را غلے او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړے خو باوري پرې نهٔ یم -

او بیا ورپسې ددې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هم دا د مل صیب لیکي - مونږ ته د کریمداد د الف نامه دوه شرح نورې هم معلومې دي چې دغه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته او په پائې کښې را غلي دي -

" الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان "

په همدې اساس ما د اشارې په توګه معرفي کړے دے خو باوري پرې نهٔ یم -

او بیا ئې ددې عثمان باره کښې د خپل بل یو کتاب چې ذکر ئې مخکښې را غلے "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاؤونه" په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي

ارواښاد قاضي محمد عمران خان تپوسکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۶ء)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب گمان عثمان نومېږي او د شرح په
پای کښې را غلي "الهٰی تو حافظی محفوظ کن عثمان"
د شرح مخزن د دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دے او د عبدالحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا خو وو د الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلې متعلق د گران زلمي
هېوادمل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هېوادمل صیب د دې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څهٔ لیکل دکـــرم
روکړے شي چې زما د غه لیکوسره نور نوي معلومات را برسېره شي.
او دا لیکل به هم د دغې شرح په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هېوادمل صیب لیدلې کتلې ده دا به د گران هېوادمل صیب د پاره دَ
خوشحالۍ باعث او گرځي چې د لته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نهٔ ده هم دغه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې دِ ما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هېوادمل صیب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلي دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلي پاڼو کښې
د مطلب "مقر" پاڼې موجود دي په کومه سره چې موږ پرې خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په بنهٔ ډاډ سره وښيلی شو چې دا د شرح شارح عثمان دے او دګوان سر محقق هېواد مل صیب هغه شک په یقین کښې بدلوي چې واقعي عثمان ددې شرح شارح دے ددې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس پو ښیے او ییکلو په کوم کښې چې دوي یعنی حافظ عثمان د شرح سبب ښاۍ چې هغه څهٔ اسباب دي چې دا شرح اولیکلې شوه دوي لیکي -

سید علی ترمذی قدس الله سره العزیز باخون حاجی البدعت وبقیم السنت عارف بالله درویزه رسیده بود نور رحمت الله علیه و ازین باعلم ربانی شهباز لامکان نیے محقیق اخون کریمداد علیه الرحمة رسیده است او به نور عالم وحدت معنی سیی حرف را بر زبان افغانی بیان کرده وآن معنی ها حقائق ومعارف الاهی بودند وآن حقائق ومعارف الهی روشن وواضح به طالبان حق نه بودند پس احتیاج به شرح ان معانی افتاد که معنی آن سیی حرف واضح در روشن شود به طالبان حق این یک سبب شرح شد و دیگر سبب شرح این است که بسیار مومنان طالبان انسان واصل حق اند برای آنکه آن انسان واصل حق مارا بحق وصل کند وآن انسان واصل حق پوشیده است بحکم این حدیث قدوسی اولیائي تحت قبائي لا یعرفهم غیری پس تصنیف شد این شرح که پوشیده نیست پس بدست هر کسے که این شرح رسید واین شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به کرامت مرات وانچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (وهغه اقتباس د کوم نه چې معلوم شوچې حافظ عثمان د
دې شرح شارح دے اوهغه چې د شرح په آخرکښې (الهی تو
حافظی محفوظ کن عثمان) کوم الفاظ لیکلي اوګوان هپواد مل صیب د
دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح یاده وي اوس نو د پښ ته
واضحه شوه چې نهٔ یوا ځې په دې الفاظو لیکلو بلکه په دغه ذکی
شوي د مقدمې اقتباس نه هم بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا
شرح لیکلې - لکه چې مخکښې وئیلي شوي دي چې د کوم اد د
الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافیات
او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح
ته نوم اېښودے دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې
چې دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي لیکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق بامیدانکه
حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند این کتاب او عمل کند این کتاب را به
سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است
معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین
معنی است که محو شدن شده است

ددې اقتباس نه معلومه شوه چې ددې شرح نوم "واصلة الحق"
دے ددې نه پس په دې مقدمه کښې ددې کتاب د ابوابو ذکر دے
چې اول باب د علم توحید دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بران عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح ان طالب را بحق وصل کند به سبب انکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب دیکلو داده چې په دې د خدای پاک پېژندنه او د حق دنیا وه او دا هڅه د دې دپاره د عمل او د حق د پېژندنو او غوښتونکو موضانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي او ددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح اورسي او نورو خلقو ته دهم دفائد او د عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه دېره تفصیلي ده خو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ذلمي هېواد مل صېب هغه شک چې عثمان شارح دے او که نه په یقین کښې بدلېږي هغه به دلته نا وړم چې هغه دا رښتګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح وسبب عمل این شرح این بنده ذلیل راکه از هستی خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است وخاکپائ دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالی از ورا فیے شود وبدیدار خود مشرف کند

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځائے په ځائے هغه حصې او ليکلې د کومې نه چې نورے معلومات موندې ته تر لاسه کيږي او کيدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څه داسې وي نو ترکومه چې ما دا اوکتله ما نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خپل خيالات ليک دي ددې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کيږي چې د بسم الله الرحمن الرحيم نه پس ليکي -

ای طالبه الف يو گوره له هيمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طریقه طالب این است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن و وجود صفات حق را ثابت کن پس از اں وجود وذات و تمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ....

دغه شان ددې شرح په پائې هم هغه الفاظ راغلي کوم چې محترم زلمي هېواد مل صيب په خپلو کتابونو چې ذکر ئې په دې مضمون کښې راغلے ليکلي نو د لته د غه آخرينې اقتباس ليکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېدو د لوئے خدائے شکر ادا کړي -

الحمد الله علی اتمام حمداً دایماً بدوام الله تعالیٰ والصلوٰة علیٰ نبی محمد سید العالمین صلوٰة مُستَمِرَّة باستمرار الله تعالیٰ الهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشی را از دین غیر حق در هر دو سرائے بحرمت نبی محمد سید الکل مع الکل صلی الله علیه وسلم بعد و معلوم الله تعالیٰ و معدود الله تعالیٰ و

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب
با ختتام رسید تمام شد -

(۱) اقتباس ما دلته په دې وجه درج کړو چې محترم همېواد مل
حبیب کوم اقتباس د توښکي نسخې نه درج کړې په هغې او په دې الفاظو
کښې څهٔ لږ ډېر فرق دے لکه په هغې کښې تو "حافظ محفوظ کن عثمان
ترا از دیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "دُ ترا" په
ځائے عشق را از دیدن د غه شان په هغې کښې "در هر دو جهان" لیکلي
او په دې نسخه کښې "در هر دو سرائے" یک دے -
د غه شان د کتاب لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې او په دې نسخه کښې
بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب با ختتام رسید لیکلے شوے چې میاشت
او ورځ ترې معلومېږي خو کال ئې نهٔ دے لیکلے -

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف
نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي
نو د ا عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمن الرحیم نه شروع کېږي
چې د دغې سرنامه دا رنګه ده -

بسم الله الرحمن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسلهٔ عالیه قادری بر مجاهدات شاقه
انحضرت نگاه کن و برکات ان حضرت که بمنزلهٔ آب حیات اند کوشش
دل را پیوسته دار که انحضرت چه میفرمایند -
اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مر ترا هرگز میسر نمیشود ای غلام نفقه کن پس ازان اعتراز کن ازانکه هرکه عبادت خدائ عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بود که سبب اصلاح

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے نوګوان محترم زلمي هیواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل يو کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبياتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه اولاد کښې دے او بیا دا هم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کتنې او دا شرح د ارواښاد قاضي محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زموږ د خاندان سره تعلق لري او کوم ئې دا رنګه صلاوېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحلیم زوی دے او د د غه عبدالحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي يو عمران او بل عثمان -

د دې بيان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے ځوکهٔ موږ دې اضافي عبارت ته غور اوکړو نو موږ څهٔ ناڅهٔ اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زهٔ څهٔ وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل يو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څهٔ ختمي خبره نهٔ ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ پر دې په دې يوه نيمه کوښه سوچ اوکړو نوکه چې وائي -

> پس اې غلام قادري اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه آنحضرت نگاه کن ......

نو داسې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او دغه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله قادريه سره تعلق لري لکه چې. ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني صېب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پيس بابا عليه الرحمة د ښېر نه لاس نيوه کړې ده چې بيا روستو هغه يې خپل خليفه او ماذون کړو په څلورو طريقو يعني قادريه - سهرورديه - چشتيه او کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه کښې هم خليفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس او د عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو داسې معلومېږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادريه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خيال د دې تعلق ساتلو وجه د نيکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکهٔ کوم چې د الف نامې شرح ليکې او زما د تحقيق يا د يې په دوسره د ګران محترم زلمي هېواد مل صېب هغه شک چې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله اخوند درويزه په اولاد کښې دے په يقين کښې بدلېږي او د قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

عمران خان ټونکي د غه خبره ددکوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے - وس ددې شرح بابت کښې به لږ ليکل وکړو - دا شرح په توره سياهۍ په خط نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کريمداد په محقق سره ياد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م" الفاظ په سره سياهۍ ليکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سياهۍ ليکلې د پانړو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ټوله پارسي ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پانړو کښې يک دي - ددې ټول بحث خلاصه داده چې کومه شرح سره محقق گران زلمي هېوادمل صېب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلي کتلي او لاتر اوسه په دې ټيمه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصّل مقدمه لري ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا و ښکاره شوه چې عثمان ددې شرح شارح

دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او د گران هېوادمل صېب دورکړى شوي شجرې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه مطابق صحيح ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "واصلة الحق" ښودلے دے د غه شان د کريمداد الفتاحه د عبدالله قصوري "کلمات الوفيات" او د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "واصلة الحق" په نوم نور ۵ شرح معلومې شوې دا دو ددې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د خپلو قدر منو

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو د پاره د تحقیق موجب او ګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصلة الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هیوادمل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۰ هـ ش -

۳- هیوادمل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۷۸ م

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۶۹ م

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه و روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید ختک یو شعر

د خټکو د کور نۍ پښتو ادب ته ځلا ورکوونکې ډېره لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې ډېر نوموړي شاعران، لیکوال، ادیبان، عالمان زېږېدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا ‌رح سونلے او ورپسې اشرف خان هجري، عبدالقادرخان، سکندرخان ختک، صدرخان ختک، ګوهرخان ختک وغیره او دغه شان د خوشحال د ونې د وړوونه لکه فقیر جمیل بېګ رح، د هغوي د زمن محمد صدیق، محمد ابراهیم وغیره او دې پسې نور نسا نسي په دغه نژدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید ختک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړېده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوے، چې دیوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صیب چاپ کړے دا ئې لویه کارنامه ده. د سعید ختک متعلق ځنې محقیقینو خپله دا ئې قائمه کړې چې دے د افضل خان ختک زوې دے. او ځنې محقیقینو ئې په دلائلو سره رد کړې. دا ځائله یو تفصیلي بحث غواړي که لوے خدائے ته منظوره شوه په دې به بحث کوو. د سعید بابا حالات په تیارو کښې پراته دي تر اوسه پورې چا ته هم د ده د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نیشته نو هر څه د قیاس په تله تللي او چې څه هم څه لیکلي بس هغه سند ګڼلي شوي. حالانکه تحقیق پرې پکار دی چې د دغه لوی شاعر متعلق معلومات را برسېره شي که نور هم څه معلومات نه وي نو پکار ده چې د ده د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دے. کښې د غه شان به ئې څوک د افضل خان خټک زوي یادوي او څوک ئې د چا بل چا ځکه چې اکثر زمونږ د څېړندوالو ته د چا نوم روکي   شاعر د ژوند حالات معلوم نه شي نو افضل خان خټک خو چرته تللے نه دے زر به ئې د هغه زوي کړي ولې پرې سر خوږ کړي چې لا دیوان به ئې ګوري د بیل بیل شعر جاج به ئې اخلي د تحقیق په تله به ئې تلي نو داسې بنه نه ده چې چا اوري شاعر یا لوے خانان پورې اوتړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز وئیلي چې د افضل خان خټک زوي دي نو بس د هغه زوي شو. علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړي او آخر ئې د افضل خان زوے ترې جوړ کړي. سعید خټک سره هم دغه لوبه اوشوه د افضل خان زوي ئې کړو. ددې ټولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوے ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د چا پېرچن حالاتو سطابق ئې په قیاس سره ثابت کړي.

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے.

خان که اطلس د اشعارو ودلي دي
د دیو دریو رو نهی تهوکي هم ښکلي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریسمان د شړیږ ګنډلي دي

د اشعرونه د دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ء په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رایې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړي لکه د شال په توګه به دده دیوان په صفحه "د" باندې د سعید خټک د سرخط لاندې د سرېزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همیش خلیل صیب لیکي -

د غه رنګ یو رباعي کښې د خوشحال خان خټک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او ددې نه پس یې دغه بره لیکلي شعرونه رقم کړي ددې شعرونو په لمن یک (حاشیه) محترم همیش خلیل صیب لیکي -

غالباً ددې دریو رونړو نه مراد اشرف خان هجري،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک دي اګرچې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - ګوهر خان هم
شاعران وو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې ورانډې
دریو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

دغه شان د افغانستان یو بل ستر روندګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صیب او س او س د اپریل مئی ۱۹۹۷ء ګڼه ۴-۵ میاشتنۍ مجلّه "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه خوړېږي په صفحه ۸۷ "دعلي خان قاموني" سرخط لاندې د
خپل تحقیق څو پړاسې بیانه وي

اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو دَ
دې شعرنه پوره معلومېږي چې علي خان د سعیدخان
ورور دے په قام خټک او د افضل خان زوئے دے. سعید خان
په یو رباعۍ کښې وائي -

خان کهٔ اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې درېو رونړو تو کي هم نبکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې درونړه سعید
خان - علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر
دیوانو نه لري -

داځو وو ددغه شعر باره کښې د صدیق الله رښتین صیب خبره
ددې شعر باره کښې د غه دوؤ محققینو خپله رائې ورکړي او کېدے
شي چې نور هم ېرې چا څهٔ لیکل، تحقیق کړے وي او زما دَ
نظر وړاندې نهٔ وي خو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقیق
شوے نو کهٔ دغې ته په غور وکتے شي نو ددغه دواړو پوهانو
د تحقیق له رویه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړې
شوي لکه همېش خلیل صیب د خوشحال بابا د زامن اشرف خان
هجري. عبدالقادر خان خټک، سکندر خان خټک یاد کړي او رښتین
صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان زامن علي خان - سعید
خان - کاظم خان یادکړي د لته کښې دواړه پوهان دیو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي - خو څېړ ونو تحقیق دے په تحقیق کښې څو چې درياب ته غوپه وهي نو ملغرې څو به ترې راوباسي ددې شعر متعلق زۀ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان څېړنه روانې کول غواړم کېدے شي چې داسې نۀ وي څو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه محکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققينو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړي نو کۀ زۀ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره بنه او دقيقه څېړنه اوشي او څۀ حقيقت ميدان ته راشي زۀ چې کومه رائې ياڅېړنه وړاندې کوم هغه دا رنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل ځانځ ژوند يادهغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجد و چا د معمّې په شکل کښې اشاره کړې وي او چا کۀ چرته هم څۀ شعر ليکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بيانولو نه مخکښې روستو يعنې د سياق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار نيکۀ رونو متعلق پوره پوره تفصيلي تعارف ليکلے لکه خوشحال بابا وائي -

- چې د پلار د مرګ مې تېرشو پوره قرن
  د صفرې په مياشت او مره د ماسور
  يو زر اتيا کلونه د هجرت وو
  چې د مور په څوا مې او مې مشر کور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله په دې شعر غور او شي نوبوره پته لګي چې خوشحال بابا رح د پلار ذکر کړی لکه د سر مصرعه چې کوم دې "چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن" ورپسې ترلې مصرعه کښې د خپلې مور د مړون نښته یکي او دغه شان نور مثالونه هم د پښتو زما د دې مثال ورکولو مقصد دا دے چې هرکله هم یا څه داسې شعر لیکلے چې د هغې نه دیو واقعې یا څه تاریخي خبره سرګندېږي نو د هغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر یا نیکو نکے ترلے شعر لیکي ځکه چې د مخکښې روستنے تابع وي اوس به د دې خبرې په تتبع کښې د دې شعر وضاحت کوو او را ته به لیکو د دې شعر له سکه څنګه چې وړاندې اووېلے شو.

ګران هېش خیل صیب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري، عبد القادر خان سکندر خان اخستے او دغه شان محترم ربنتین صیب علي خان - سعید خان کاظم خان مراد اخستے. حالانکه که په دې شعر مونږ د تحقیق په نظر غور اوکړو نو دا وا ضحه ده چې د سعید بابا په دیوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه ځان له درج دي نه ترې مخکښې څه واقعه یا خبره شته او نه روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله بیله لیکلي شوې رباعي ده. په دې شعر

خان که اطلس دا شعار او دلي دي

د دیو د دیو رو نیو تېر کي هم بنګلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غور او کړے شي نو ددې شعر په وړومبنۍ مصرعه باندې مونږ
ټول متفق يو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان خټک دے او شاعر
دهغوي د اشعارو صفت کوي او اکثرو ددغه خاندان شاعرانو
خوشحال بابا په "خان" کلمه سره ياد کړے - او دا لفظ ئې د خوشحال
بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو
هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ ټول ئې منو
نو ورپسې مصرعه "د ديو درېو رونړو توکي هم ښکلي دي"
نه مراد څنګه علي خان - سعيد خان کاظم خان - عبدالقادر خان ،
اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د مخکښې مصرعې نه
خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله د غه شان خبره کېږي چې د "خان"
يعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د ديو درېو رونړو" نه
دغه مختلف الخيال نومونه څڅه توک لري .
زما په خيال خو دا سې کېدے شي چې د سعيد خټک "د ديو درېو
رونړو" رونړو نه مراد د خوشحال بابا دوېمه مراد وي لکه چې
خوشحال بابا وائي -

~ يو مې سکه رور دے چې ئې لار د حق نيولې
دو رونړه مې نور دي يو په نم دوهم بې نم

کليات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا درې رونړه شته چې د هغوي نومونه
دا رنګ دي ۰ د سکه رور نه ئې مراد فقير جميل بېګ دے ددې دوارو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزی وه دوه رونه يې مېرنه (ناسکه) دي چې يو يې شمشېرخان چې مورېې اصيره وه بل روريې مېربازخان چې موريې مهمندزۍ وه دغو دواړو ته يې د نوښار د ملک مېرباز لور وه - چونکه سعيد بابا د دغه زماني دے په دغه خاندان کښې تعلق لري دوغه خاندان د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه ليکي چې د خان اشعار خو ښکلي دي خو "د ديو" يعني د خان د دريو رونړو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې ځکښې د خان ذکر دے او وړپې وائي "د ديو" نو په دې "دريو" سوچ پکار دے ولې چې د سياق د سباق نه پته لګي چې ځکښې ذکر شوي سړي رونړه يادوي که چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک - سکندر خان ختک يې مراد وے نو بيا به يې د خان نه پس دويمه مصرعه کښې په واضحه داسې ليکلي وو -

"د ديو دريو زامنو توکي هم ښکلي دي"

خو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې واړه رونړه هم ښه شاعران وو او شعرونه يې ليکلي وو چې په دغه رونړو کښې يې خود فقير جميل بېګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرونو سره سره يې د فارسي ګرانقدر نسخې په ښښېږ و حالاتونو کښې پښتو اکېډيمۍ کښې دد ل تذکرة الاولياء - نورمحمديه په نومو نو قلمي پرتې دي پاتې شو دا دوه نور رونړه شمشېرخان او مېربازخان نو کېدے شي چې چرته د دوي ادبي اثار وو يا وي خو لاتر اوسه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

په لاس نه دي راغلي او سعید بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو
نو ځکه یې د "خان" د دربار روښو بیان کړې دی. او دغه شان
د پر څېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر
کتابونه وو خو پته نیشته چې څه شول کېدی شي چې چا سره
کورونو کښې پراته دي او ښائي یې نه. زما ددې تحقیق خلاصه
دا رنګه ده چې د سعید بابا ددې شعر نه د خان دربار روښه فقیر
جمیل بېګ. شمشېرخان(۲) او میرباز خان(۳) مراد دي نه چې د خان زامن
اشرف خان. عبدالقادر خان. سکندر خان یا د خان نمسي علي خان.
سعید خان، کاظم خان. او عجیبه خبره خو دا ده چې هر کله سعید
خپله شعر ییکي نو بیا ولې په دغه دربار روښو کښې ځان حسابه
وي دربار روښه خو پکار دي چې نور وي. سعید بابا په کښې نه
دی شمار ولې چې شعر خو د هغه دی. دا وو زما ددې شعر متعلق
څېړنه خو دلته زه بیا یو ځل دا خبره تکرار ووم چې زما دا څېړنه
یا رایې ختمه نه ده او نه صحي کېدی شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې
ترې زما دغه مراد وو. کېدی شي چې نور قدرمند پوهان محققین
ترې نه ښه او صحي نتیجې را وباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز

۲- تاریخ مرصع د افضل خان خټک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په تو تېرو نوره دیونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل چاپ

۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۲-۵ نېټه اپرېل مۍ ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صَدیق ثهوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې يې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانهٔ شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق او روانښاد عبدالحی حبيبي په صفحه ۲۷ ليکي.

محمد صدیق یو خوږ ژبې متې شاعر وو چې د ۱۳۶۲ق کال خواو شا کښې مړ شوے دے او وائي چې د بنبوي په کورېک کښې ښخ دے.

ددهٔ يو غزل ښاغلي حبيبي صاحب موندلے دے مطلع يې دا رنګه ده

دا شکر دے چې مې يار را غے راغے
زلال د وصال مې دوبار را غے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بياض يې د پېښور يونيورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په غ-۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ يې ۱۷ شعرونه ليک دي د مياشتنۍ اباسين پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر اديب ښاغلي رومان ساغر نخته هم ددې طبي بياض منظومه خطي نسخه شته ددواړو نسخو په ابتداء کښې د غه شعر ليک دے.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زویه
اې صدیقه تحقیق بویه
اول رنځ او دارو زده کړه
د غه پس يې ووايه کړه

دا صدیق د ۱۳۰۰ هـ خوا و شا تېر شوی دی د پېښور خوږو شا وسېدو. بل یو صدیق چې ارواښاد عبدالحی حبیبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړې دی -

د صدیق د ژوند حالات او د دیوان موږ ته نه دي رارسېدلي ولې چې کوم لږ غوندې اشعار يې موږ اولیدل د دې نه معلومېږي چې دی یو جوشي او رند شاعر دی دده کلام کښې د عشق او عرفان جلوې بریښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بیانه وي -

د دې صدیق غزلې د پادري هیوز په کلید افغاني کښې یک دي په پټ ستودي پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء کښې راغلي دي د دیوان صدیق چې وس وس چې موندلی شوی او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو انستیټیوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سریزه څخه په کال ۱۳۵۸ هـ ش او ۱۹۷۹ء کښې چاپ شوی خو تر اوسه دا معلومه نه ده شوه چې صدیق څوک دی د کوم ځای دی د چا څه دی د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د دیوان صدیق په سریزه کښې لیکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

صدیق هم زموږ د هغو پښتو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو تومو وروکو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي لکه مخکښې وویلے شوي چې ارواښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے خو اوس دغه دے دیوانِ صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زهٔ غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغه ځاے ځایګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې یې ځاے کړم خو دا هم یقین کړم چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور دا نهٔ محققین یکوالږي د خپل تحقیق په رڼا کښې راځه ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي داسې ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې د ډېرو عالمانو محققینو پرې بحثونه کړي او ډېرو بنو نتیجو ته رسېدلي او څوک د دغه بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډېر لوی مقام حاصل دے که خوشحال بابا دے او که د هغوي کړنۍ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظوم توګه لویه برخه ورښښلي د غه شان د خوشحال بابا ورور چې جمیل بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه وېلے او لیکلے نور کله چې دغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تول‌ه کورنۍ ددې فن نه وا قفه ده نو د فقیر بابا زامن به هم
ښکه د خپل ترهٔ د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي. او د غه شان به ئې خپل خاندانی روایات مرکون
ته نهٔ وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې ښکه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرښتوب سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ے او د هغهٔ ورور جمال خان (جمیل بیګ)
روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
ئې نوم تیارهٔ کښې پروت دے د راقم د څېړنې په رڼا کښې
صدیق چې دیوان ئې او چاپ دے د جمیل بیګ (د جمال خان) زوي
دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو
په رڼا کښې دلته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي. د
فقیر جمیل بیګؒ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان
خټک کښې لیک دي چې د هغوي د یارلس زامن وو څلور ئې بیبیانې
وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقیر بابا
په مناسبت سره ئې اولاد ته فقیر خېل میان ګان وائي چې پښتونخوا
په کوټ کوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه
د میاں فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کوښښ سره چاپ
شوے ده د غه شجرهٔ نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

توله کورنۍ ددې فن نه واقفه ده نو د فقير بابا زامن به هم
ښکه د خپل ترۀ د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي - او دغه شان به يې خپل خانداني روايات مرکون
ته نۀ وي ورکړي او هم دغه شان تر اوسه دغه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې څنګه د خوشحال بابا نوم د سياست او مرتبې سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ے او دغۀ ورور جمال خان (جميل بېګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
يې نوم تيارۀ کښې پروت دے د راقم د څېړنې په دنيا کښې
صديق چې ديوان يې او چاپ دے د جميل بېګ (د جمال خان) زوے
دے او دا څېړه زۀ د ځانه نۀ کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو
په رڼا کښې ئې ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقير جميل بېګؒ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
خټک کښې ليک دي چې د هغوي ديارلس زامن وو څلور يې بيبياني
وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا
په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياں ګان وائي چې پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه
د مياں فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کوښش سره چاپ
شوے ده دغه شجره نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرې

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه يې دا دي وو محمد صديق (رح) - محمد اسحاق (رح) - محمد ابراهيم (رح) - محمد عتاق (رح) - محمد صالح (رح) محمد صديق په ټولو رونړو کښې مشر وو د فقير بابا د وفات نه پس د پلار سجاده نشين وو مزار يې د خپل پلار د قبر د چارديوارۍ نه په مغرب کښې ځان له چار ديوارۍ کښې دے په خپل خاندان کښې د فقير محمد صديق په نامه شهرت لري د پرېښه عالم شاعر صوفي ولي الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صديق په اولاد کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب اروا ښاد عبد الحليم اثر افغاني په خپل يو مقاله اخلاقنامه په خوشحال ريويو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې ليکي -

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهيم د محمد صديق کشران رونړه هم دده د پلار محمد اشرف خان نه هم مشران وو هم د پرېښه شاعران وو -

د صديق د ديوان باره کښې د افغانستان ستر څېړنوال ګران هېواد مل زلمے په خپل يو تاليف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او ۱۹۸۴ ء کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې ليکي -

ديوان صديق :- ويونکي : صديق - د تدوين کال نامعلوم د ليک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعليق -

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک دود، ختکي ـ کاغذ نړے کشمیرے ـ

دې کتاب په ګڼو غزلو کښې د ختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده دې پورته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یک دود ختکي دے او په دې لحاظ هغه ختک وو که څه هم بل قوم سره ئې تعلق لرلو نو خامخا به ئې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د یکوال په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت ـ او س دا د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځائے ځائګي او سلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د ژوند پېښې بېخي پوره نه ده معلومه څو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په د غه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وي چې د مغولي لښکو مشر د کابل صوبېدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هلک بولي د دغې جګړې او هلکوالي متعلق وائي ـ

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
سور په شهزاده کا دغه تورنځوني خیبر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې زهٔ هلک وم چې پرې دوب محمد امين شو
ښهٔ ښهٔ شهيدان وو ډېر مغولي شوېرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزېب دے - ددې نه معلومه شوه چې صديق په دغه وخت کښې هلک وو د ديوان صديق سريزه کښې ستر محقيق ارواښاد دوست محمد شنواري دَ صديق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) ليکي -

د هلک د کلمې تخنه معلومېږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ه ق) د کلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي - ددغه جګړې کال (۱۰۸۳ه ق) وو په دغه وخت کښې صديق خان هلک بولي ارواښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صديق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ه ق ښائي اوهم دغه زمانه دَ فقير جميل بېګ زمانه وه د فقير بابا د زېږېدو نېټه هم صحيح معلومه نهٔ ده څوک يې د خوشحال بابا مشر ګڼي او څوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ه ده نو کهٔ جميل خان ځو ېې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به يې ۱۰۲۰ه يا ۱۰۲۱ه وي او کهٔ چرې موږ يې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه يې ۱۰۲۴ه ده د وفات کال يې ۱۱۱۶ه معلوم دے او دا کال يې د ابجدو په حساب هم دَ شعرونو په دنيا کښې ليکلے شوے - نو کهٔ چرې ۱۰۲۴ه يې زېږېدنه وي نو د قياس په دوسره کېدے شي چې واده يې د شلو يا دوېشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقير جميل بېګ واده دَ شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۴۳ سره چې شل کاله جمع کړې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

نو ۱۰۴۴ه زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۴۴ه کښې يې واده کړے وي او چې محمد صديق يې د دغه رو ښتي واده نه پس را کېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ه کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ه نه چې ۱۰۴۴ه لرې کړې نو د پلار عمر يې په دغه وخت کښې ۴۶ (د شپږ څلوېښت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ه کښې (۲۶) کاله دے او هم د دغه وخت د هلکوالۍ وخت وي د دې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېګ زوې دے۔

دا خو يې وه د ژوندانه او زمانې حال اوس ګورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځانه ځانګي باره کښې څه ليکي۔

دربغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے

مه وای په نوښهر ملک يې مه وای اشنغر

او بل يو شعر کښې د دې غزل ليکي۔

که د زړه رضا دې ده چې مجنون ګورم

تر مجنون صديق بتر شته په نوښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي۔

چې د زړه په نازې نه پوهېږې څه کړم

په خصلت کښې مهمندي کړې خدای د نورې

د ښادو سرې دانې پېښې نه دے نه شي

خدای وتاته کړې ښادو کښې زېرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو حله به ترې نتیجه راوځي په رومبني شعر کښې صدیق نوښار او اشنغر یاد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار یاد کړے. نو دې نه معلومه شوه چې دا هم د غه صدیق دے کوم چې د جمیل خان زوې دے او خوشحال بابا ورله دے ځکه چې د دوي کلے اکوړے او چشمې او خواو شا علاقې وې او حکومت ئې تر لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صدیق د خیل کلي چشمې او ننګار وچې د غه هم د دوي جائیداد او کلے وو ذکر په دې وجه نه کوي چې دا واړه کلي دي نو ځکه چې دا واړه کلي په دغه لویه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کېدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه څنې ئیکوال او لوستونکي دیو بل صدیق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاریخ مرصّع د افضل خان ختک کښې ذکر دا غلے او هغه ذکر د تاریخ مرصّع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې لیک دے

چې ناصرخان کابل ته اورسېد و ګماشته ئې
د فوځ په معرفت د صدیق چې د چارسدې
ملک وو د بادک شاه زوې په تحصیل روان کړه.

دوي نه معلومېږي چې دا صدیق بل صدیق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصرخان ګماشته دده په معرفت چارسدې ته دا ستلو دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکرئې هم نیشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشتغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے دغه شعر په وجه د اشتغر وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ زوې دے د افضل خان ختک د ناکردو او جګړو دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصع کښې درج دي د تورو غروبو ارماني دا اشتغر په لوړ هم دا غلے دے ددې صدیق اولاد دَ اشتغر په شپېږ پاوُ نومې کلي کښې په کمه تعداد کښې د فقیر خېلو میاں ګانو په نوم ځان له یوچم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشتغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

ع دریغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږه صرف په دې صدیق د اشتغر کوٹ نهٔ شو دا سې نو دَ صدیق د ترهٔ زوې سکندر خان ختک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کوږ کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے دغه وخت دَ وخت د آفریدیو علاقې جیناکوړ نومې کلي کښې وو چې د هغه ځایه به افضل خان په اکوړي حسني کوټي نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکوړ وو څکه چې په شعر کښې ئې جیناکوړ یاد کړے نو نا۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــه همېشه د خپل وطن امید رجا خوږم

د غه ئې هم یاد کړي نو د غه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او د ې شعر سره به څهٔ کوو -

ــه تر مجنون صدیق بتر شه په نوښهر

د لته یو ښکارا او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے د هغه په دې شعر کښې موجود دے

ــه چې د ډېرهٔ په رازې نهٔ پوهېږې څهٔ کړم
په خصلت کښې مهمند ے کړې خدائے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او د ا خوړه هم د غه علاقه ده لکه خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

ــه په تیراه په سوات په خوړه دړه در شوم
بیا م کوم لورې ته تهٔ بیایې اسمانه

او د غه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکر کیږ تشبیه د اناو سره د اتو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل اروا ښاد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۲۱۲ لیکي

خاورې ته نزدې مغرب رویه څخه شمال ته د سرا ئي
اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منتهي مشرق ته
د ا تول ځایونه د ختکو په خوړه تپه تحصیل
نوښهره کښې د ي -

ستر محقق سرفراز خان عقاب ختک په خپل تالیف تاریخ ختک مطبع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پرېس پېښور چاپ کال ۱۹۶۵ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوږه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې د دغه کښې لږ غوندې یو دوه کرښې دا ځلم -

کوڑہ کا دوسرا اہم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو
میں اکوڑخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر جمیل بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېښوس - د پښتو اوني ړ ړوکښې) ګوګړې په کي تعداد خټکل په شکل کښې ولاړې دي او دد غه خلقو د آمدن ذریعه ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځائیګي باره کښې بحث او دد ي بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د خټکو د علاقې وو او فقیر بابا هم دد ې علاقې سره نسبت لرلو -

د دغه په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د وراره او تره د هغه دیو شعر په دنیا کښې یکم هغه شعر دا دغه دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې یک دے -

دا غزل د خان دد ې غزل جواب دے
که د استاسترګی را وجار باسم ځان دغه

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا "د خان" توري په احترامي لهجه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا د کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په لهجه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادر خان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

خټک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار ډېر مشهور شعر په
جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بيان عبدالقادر کړو
درو غژن يم که بې خان وائي بل يو پښتون هسې

اورنګ شان اشرف خان هجري په خپله مرثيه کښې وائي -

له حيا به تن د خان خوړلے نهٔ شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حياده

کامګار خټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اووے په پښتو کښې يې له خانه
له دا هسې کښلي نهٔ دے هيڅ شاعر په خپل ديوان

سعيد خټک هم وائي -

خان که اطلس دا شعارو ودلي دي
د ډيو ورې روڼې تږ کې هم ښکلي دي

د غه شان کاظم خان شيدا د خوشحال بابا ذکر څو ځايه د خان په
احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعراء په شيدا باندې
دا د ب په مقتضئ د خان شرف وے
شيدا "خان" په دې کامير د شاعرانو
که مړ وته يې عرض دې تا انشا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي مشالونو نه ثابته شوه چې صدیق هم د دغه کورنۍ شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره ځکه د هغهٔ د زامنو په خان په شعر کښې اخلي نور چاکهٔ ذکر کړے نو خوشحال ئې یاد کړے خو خپلو زامنو او ورورونو د خان په نامه یاد کړے چې په دغه کښې د خپل سکه ورور جمال خان زوې صدیق ئې هم د خان په نوم یاده وي د خپل خاندانې رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو شعرونو کښې څرګنده وي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوار دي ځکه په خپل یو غزل کښې په صفحه ۱۰۷ باندې لیکي

توره شړې به ده یمه ننګ نیمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش مندیل په سر
واړه پوهېږي شول پښتانهٔ چې پسې ذغلي
ننګ وته ئې شا کړه له منولو غواړي زر
حق پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
شوې په شهزاده کاد غه تورخونې په سر
روانې زهٔ هلک ووم چې پرېووت محمد امین شو
بنهٔ بنهٔ شهیدان وو چې پر مغول شول پرې ډېر
هیڅ نهٔ دي نابوده یوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے تر شمال دې لا بتر

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني که منصب خوري خولاکوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغلو حمزه ګوره ګيدړ ي خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې راښکاره شو
واړه هيڅ کاره نه بې حيا نامرد بشر

په دې شعرونو کښې يې زيات رنګ د خوشحال بابا د خيال ښکاري صديق هم د هغه پښتو غندنه کړې ده کوم چې د مغلو په سرو سپينو پسې منډې وهلې او خپل ننګ يې په هغوي خرڅ کړے وو او د دې شعر نه يې خو هغه ځاني جذبه غيرت ښکاريږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند ايمل شته نه خوشحال دريا شته
نه بېنکو غلجي - نه پښتنو خاني شو غر

او د غه شان د خپل ننګيال توريال تره خوشحال بابا وينه د صديق په رګونو کښې تېره شوې ده او صديق هم د ميړني خلقو ستاينه کړې ده په دې حقله ځينې نوال دوست محمد شينواري په خپله سريزه کښې ليکي -

په کلاسيکي ادب کښې صديق د نورو پوړ شاعر دے په اشعارو کښې يې ډېر داسې غزلې شته چې په نازک خيالۍ کښې د حميد او شيدا شعارو استول دي د مثال د پاره د ديوان په غزل ۱۰۹ ، ۳۰۹ کتلے شئ خو صديق باندې د خوشحال رنګ زيات ښدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

شي صديق د توري ميړنتوب شجاعت مټېن شاعر دے لکه وائي

ميړني په ميړنتوب سره ياد مېږي
د نامردو کله څوک وائي سندري
د زمري نامه پرې کېږده نمري څه وي
څوان به څان کاندي د توړو په ميدان غوڅ

څنګه چې ارواښاد حبيبي او ارواښاد دوست محمد شينواري ويلي دي چې صديق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې موږ ګورو چې صديق د واقعي د تصوف او سلوک د دوړونو نه تېر شوے وو د هغه صوفيانه شاعري که او ګټے شي نو د شعرونو نه معلومېږي چې صديق مريدي تصوف هم کړے وو يعني صديق ديو کامل پير نه بيعت هم کړے وو او مريدي يې اختيار کړې وه لکه د لاندېني شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خواږه ترني شکر دي
د صديق وښل د پير له برکته
د مريد تعظيم د پير عزت طلب دے
د استاد طلب نه يې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مريد د خپله پيره شي مردود

او د غه شان د ديوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پروا به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو ـ منازلو د پیری او مریدۍ او اړونه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې ديو استاد حیثیت لري ځکه چې دَ صدیق پلار فقیر جمیل میان هم یو ستر روحاني مقام لرلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوي الله په معرفت او دَ حق رښتیا مونډلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې لکه د پلار لوړ مقام لرلو. ددې دومره تفصیلي بحث نه پس مونږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنامه نهٔ دے سوانح يې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوی دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر اندازه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے ۔ دخوشحال دوخت دجګړې ستاښته يې کړې خپله علاقه او
کلي يې خوږه او هوښيار ښېلي دے ۔ اود خورې کس کښې يې ستايلي
دي د مغلو بد يې ويلي دي دخوشحال بابا په شان يې د
ميړنتوب بهادرې شجاعت ستاښنې کړي ۔ اوځنګه چې يې د تره
د اپسل خان او دريا خان سره د صوفي د ميړنتوب په وجه مينه
ده نو د غه شان يې د اپسل خان ۔ دريا خان او خپل تره
خوشحال خان سره خپله مينه ښکاره کړي ۔ د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او دد غه مکتب استاد کامل دے او
صوفيانه اشعار يې هم ويلي ژبه يې خټکو الله ده که څه هم د
بل خاندان سره يې تعلق وے نو په ديوان به يې د بل چا
رنګ زيات وو خو معلوميږي چې دخپل تره په وجه يې
په شعرونو د صوفي رنګ زيات دے او د پلار په وجه يې د
تصوف رنګ دي تيلو شواهدو نه معلومه شوه چې صديق
دجمال خان رحميل بيګ فقير بابا زوې دے دخوشحال بابا ورارهٔ
دے او د ا صاحب ديوان شاعر صديق دے د بده مرغه د دوي
د پلار حالات لا په تيار کښې دي نو په تېره تېره يې د دوي
حالات دا وه د صديق متعلق د راقم رائي او څېړنه نوي
الله دي اوکړي چې نور تحقيق پرې اوشي او نور معلومات
دا برسېره شي ۔

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴ء

۲- فقیرخېل فردوس شاه میان شجرهٔ نسب فقیرخېل میان ګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمهٔ اکوړه خټک ۱۹۹۱ء

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۴- نوښحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷ء

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه څخه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ء

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره ادارهٔ اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ء

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مونډونو سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم ټوک دے

ابراهیم ټوک دے. د کوم ځاے دے. د چا څه دے. د کومې زمانې دے. دا یو څو سوالونه دي چې د دې پښتاني شاعر په باره کښې پېدا کېږي. څو زموږ لیکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي. هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږول نهٔ دي پکار. بس څو بې د څېړنې د کتابونو پاڼې د کول پکار دي. خبره دے که نور د علم تنګي پرې بیا ادا نه کوي. حوالې د پاره بیا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم بې توکه لیکي د تولو نه مخکښې به زهٔ دلته د ابراهیم باره کښې د مختلفو لیکوالو محققینو د کتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې د هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې، د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اولیکم نو بیا که زهٔ د خپل تحقیق په رڼا کښې څهٔ لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اساني وي. په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي. خو دلته چې د کوم ابراهیم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظیر" کښې را غلے دے. د پښتنو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده. یو انګرېز محقق "پادري هیوز" د دغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" د دې شاعر هم یو غزل را خستے دے. د کلید افغاني په سر کښې د افغانستان د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقیق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوی لیکي -

> د چمن بي نظیر د شعر د شاعر په باره کښي یو احتمال دا دے چي نوموړي دي د کالوخان د غه ابراهیم شاه وي څکه چي دي د کلید افغاني د تدوین د زماني د شاوخوا اولسي شاعر وو او د قیاس کیسه چي په کلید افغاني کښي راغلي ده د ه تشکیل کړي ده د دې نوموړي شاعر په باره کښي نور څه معلومات ما ته هم نیشته - (۱)

ستر محقیق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښي د پټ ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء په صفحه ۹۳ باندې لیکي -

> راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پټ ستوري د تحقیق په لړ کښي د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چي په پښتو اکېډمي کښي موجود دے په آخر کښي لیکلي دي
>
> "محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړه"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۹۱۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هر کله چې صفي الله خټک د بانډې ملا، د مصري بانډې نوښار تحصیل وو نو کېدے شي چې ابراهیم څه ورځې په مصري بانډه کښې هم تېرې کړې وې او ځکه يې صفي الله خټک په تېروشوو عالمانو کښې ذکر هم اوکړو.

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېښانه پس هغوي د ستر محقق او ارشاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب لیک هم په دې کتاب کښې هم په دغه صفحه ۲۹۴ لیکي.

د بشاغلي اثر د لیک مطابق ابراهیم د سوات د مشهور بزرګ پیر بونده صیب په اولاد کښې یو ډېر لوی عالم روحاني بزرګ او د پښتو ژبې د یخواني طرز اسلوب په لیکوالو کښې د موزونې طبقې شاعر او ادیب تېر شوے دے.

په بل ځائے کښې هم په دغه صفحه ۲۹۴ د پټ ستوري کتاب پښتو اکیډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب لیک لیکي.

او د ابراهیم د لیکلو طرز د اخون درویزه د سبک په پیروی کښې دے هر کله چې صفي الله خټک په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ء کښې د دهٔ ذکر د تېرو شوو عالمانو په حېث سره کړے دے او د میاں صیب محمد عمر د چمکنو زوی عبیدالله میاں ګل د خپل کتاب " هفت پیکر" په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

> کښې ددهٔ ددې قيصې نوم ياد کړے دے او حضرت
> مياں ګل په ۱۲۲۳ھ کښې وفات شوے دے نو
> وښيلے شي چې حاجي ابراهيم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه
> کښې تېر شوے دے ۔

اوس راځو د پښتو غلي محقيق پروفيسر محمد افضل رضا صېب د پل کتاب
د"پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۲۲۱
باندې يک ته هغوي ددې نوموړي شاعر باره کښې ليکي ۔

> ابراهيم د سوات اوسېدونکے وو ۔ د پير پرشده
> صېب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ھ په زمانه کښې
> تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سيف الملوک
> قيصې هم ليکلي دي ۔ قلمي ذخيره ئې په
> قبو کلي کښې د فن ده لاندينے يو غزل ئې
> کليد افغاني کښې نقل کړے شوے دے ۔ غزل ئې
> د پښتو د قديم غزل ټولې خوبۍ لري څو نورې
> غزلې ئې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې
> درج کړي دي ۔

د افغانستان ستر محقيق او نوميال ليکوال ارواښاد عبدالحي حبيبي
صېب د ابراهيم په باره کښې دخپل تاليف پښتانهٔ شعراء اوله حصه
چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۷ء صفحه ۷۵
باندې ليکي ۔

> ابراهيم هم د هغه شاعرانو نه يو دے کوم چې په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامۍ کښې مړ دے ـ حالات او دیوان ئې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کلید افغانۍ په ذریعه یو غزل ترې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د هغې په وجه دیو ښهٔ شاعر په حیث پیژنو ـ

؎

چې د عشق سودا په سرکړم کله مرد یم
سر په ښکړے په میدان کښې د عشق فرد یم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سجې شهٔ
وچې شونډې نوندې سترګې کونه زرد یم
د یادداشت بهره به بیا موهم امید دے
لکه تن چې مشغول شوے په یادګود یم
کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړشي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم یا پرې سړیم
تعلق هستې مې دواړه پسې شا کړه
جرس ه د عشق په لار کښې روان فرد یم
دامن واخله چې مې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د یار په در کښې لکه ګرد یم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهیم ځکه منت بار د اهل درد یم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

د افغانستان بل ستر محقق هېوادمل زلمي هم د ابراهیم باره کښې لیکي ـ

ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پادری هیوز غزل ابراهیم
را از چمن بې نظیر و کلید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات
عشقی سروده تذکره نویسان، پښتو شعرو شرح حال ویرا
ضبط کرده اند از دست ـ

۳ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول
ابراهیم ځکه منت باد واهل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا څهٔ بر شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زماني وو ـ شاعر وو بزرگ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقیق باندې بر شان سوچ پکار دے او چې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چې دغه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف بیانونه بیان شوي دي ښاغلي افضل رضا صیب په یو ځائے کښې لیکي چې د یو خطي نسخې له مخه متوطن خټک د مصري بانړې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښې داثو صیب په وېنا

۲ـ زلمي هېوادمل فرهنګ زبان و ادبیات پښتو چاپ وزارت تعلیم و تربیه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷، ۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پیر پرش، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکي کوم چې جیبي صیب لیکلے دے۔

البته ارواښاد جیبي صیب په گمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا لیک دَ قدر ور دے۔

دا څۀ چې بر د خپل نظر په تله روتلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه اوکړي زهٔ څېړونوال نهٔ یم خو د لته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم۔ او خپل دې یک ته حتمي نهٔ وایم۔ د لته راقم الحروف د تېر شوي یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د ذخیره کړئ یو کول غواړي۔ او لوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېش کول غواړي۔

دَ ابراهیم غزل په چمن بې عدیل و گلشن بې تمثیل کښې چې د میان نځوکل کاکا خېل تالیف دي کښې ذکر هم شته میان نځوکل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ه کښې لیکلے دے او په دې کښې د ګڼو نورو هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغیره، تر وخته وو۔

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نژدې زماني حالات دَ هغې نه پس ته حالات نو تحقیق بیا هله پکار دے دا سې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانډې راقم الحروف

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به د یوه درجې
شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به یې -

میاں نخوګل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے
دے نو ابراهیم یې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د
ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري
نو دې نه یو معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو د سوچ
یه مونږ ته یو لار اوښائي زمونږ رهنمائي به وکړي او بیا به مونږ په
دغه لار خپل مرام ته ټک کوو د دغه زماني په شاعرانو کښې خوشحال بابا
هم یاد شوے دے پښتو ادب بانئ د ده او د دوي د خاندان لوي
احسان دے - خوشحال بابا نه را واخله زامن - نمسي کوسي یې هم
د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي - او پښتو ادب ته وده ورکوي -
دغه شان د خوشحال بابا مشر زوی چې په جمال خان - جمیل خان
خواجه جمال الدین نومونو باندې په مختلفو موقعو یاد شوے
هغه هم لکه د خپل رور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې
د خپل رور خوشحال بابا نه روستونه وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان
بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې وه ددې څخه باوجود جمال خان بابا شاعري
هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صاحب پټې ستوري نومي کتاب او د افغانستان نومیالي
او ستر لیکوال عبدالله خدمتګار بختاني په پښتانه شعراء پنځم
ټوک کښې په دوه صفحو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو
غزلو ډیر په وضاحت سره کړے دے - د دوي خطي نسخې "تذکرة
الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلي په

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمۍ پېښور کښې پروتې دي. دغه شان الوشيف مسټي افغانستان کښې هم يو خطي د فارسۍ نسخه پرته ده چې وس
وس هغوي د مناقب شيخ رحمکارؒ په نوم چاپ کړې ده زما ددې مطلب دا دے چې د خوشحال بابا سکه رور هم په ادبي ميدان کښې د چانه روستو نهٔ دے. نو دغه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روايات قائم او برقرار ساتلي دي. سکه د جمال خان بابا زوې محمد صديق چې د هغوې نه پس سجاده نشين هم وو د هغوې ديوان چې د کابل نه د "ديوان صديق" په نوم چاپ دے.

راځم خپلې مدعا ته چې ابراهيم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقيق دے نو ابراهيم گمنام نهٔ دے د جمال خان بابا زوې دے سکه د خپل ترهٔ او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے د دې په رهٔ د خپل گران مشر مياں فردوس شاه فقيرخېل د مرتب شوې شجرې نسب نه حواله ورکوم.

د جمال خان بابا څلور بيبيانې وې د هغوې ديارلس زامن وو په هغه بيبيانو کښې دريمې بي بي رابعې چې په قام اسماعيل خېله وه پنځهٔ زامن وو چې نومونه ئې په دې رنگ دي.

۱- محمد ابراهيم ۲- محمد اسحق ۳- فقير محمد صديق ۴- محمد عتاق ۵- محمد صالح (۳)

۳- فقير خېل فردوس شاه مياں شجره نسب فقير خان خېل (فقير خېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمې اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ع

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا په وجه شبوت چې د غه شاعر چې ذکر يې په چمن بې نظير وکش
بې تمثيل ميان افضل گل او کليد افغاني کښې پادري شيرز کړے
دے گمنام نه دے گمنام ځکه دے چې چا تحقيق نه دے کړے دَ
فقير جميل بيگ جمال خان زوې دے ځکه يې هم په د غه کتاب کښې د
يوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځاے کړے دے۔

د غه شان نباغلي افضل رضا صيب ليکي چې هغه د مصري بانړې
متوطن خټک چې د تحصيل نوښار يو کلے دے او سپه د نګے وو د مصري
بانړې لي. محل وقوع مصري بانړه په اکوړي کښې د سيند په غاړه
ده بلکه دا هم د پښلے شي چې اکوړي او مصري بانړه کښې فرق
نه وو بلکه هر کله چې سيند يعنې اباسين خپل رخ بدل کړو نو
مصري بانړې يې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرو
کښې په تاخت هم ياده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمې - اکوړې
نهال پوره - نظام پور - شيدو او د غه شان په نورو ځاو ښا
کلو کښې آباد دے - دا هم يو ثبوت دے کيدے شي چې ابراهيم بابا
په مصري بانړه کښې سکونت اختيار کړے وي ځکه چې مصري بانړه
او د غه ټول نزدې ځاو ښا کلي ځو د هغوي ملکيت او جايداد و

د لته به زه د ثبوت په توګه د اروا ښاد ستر محقق عبد الحليم
اثر افغاني صيب يو ليک ته د لوستونکو پام اړونه را وګرځوم هغوي په
خپل يو مضمون چې سرخط يې "اخلاقتا نه" دے کښې ليکي -
افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحق - محمد ابراهيم
د محمد صديق کشران رونړه هم ده د ملا محمد اشرف خا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په شال کښې د "فقير ابراهيم چشتي" سهروردي يو غزل دا وړم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد يم
سر پرې پرې کړې په ميدان کښې سکه فرد يم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم ځکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي ليکي په دې غزل کښې مصرعه چرته د عشق په لار کښې روان فرد يم دا ښائي چې ابراهيم په مقام د فرديت کښې وو چې د فنافي الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري ليکن افضل خان ئې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صيب ليک - د لته کښې اثر صيب هم د دغه ابراهيم باره کښې بل شان ليکل کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتيجه رسېدلے وي چې هغه محکښې تحقيق سمي نهٔ وو بلکه هر کله چې هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړې او سپېدو ملکے دے خو درې نه معلومه شوه چې دا ابراهيم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقير بابا مشهور دے د غوثيت او قطبيت د درجو ته تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ريويو شماره ۷ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربيت کړے او د وخت په وخت يې زامن هم سجاده نشين پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو ته تېر شوي دي شاعري يې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په يو غزل کښې وائي

ښې خبر په اسرار نه شي د هو هو
په هغو بېړو د هرچا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوى زه کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست دي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې کړه په کو کو
بې افتابه ذره چا ليدلې نه ده
ښکاره وي د غمو په نخ سره يو يو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نه شي براهيمه
مرچې زړې که په سل حيله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادرخان خټک يو غزل هم په دې قافيه باندې ليکلے شوے دے.

۵- رضا محمد افضل پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۴ ص ۹۷ ح

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا موند لے دے نارې وهې هو هو
څوک طالب ځنې پښتنه کا کو کو
عرشیان یې پرستش کا له قوشیا نو
فرشیان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوئ خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې یو یو وایه نه دو دو
چې را غلے له عدم دے وجود ته
اواز یو تر سبله کا چې به څو څو
د ځواني شاهین یا غي شو را به نه شي
که فریاد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے -
د غه شان په چمن بې نظیر کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان خټک، اشرف خان هجري، کامګار خټک، سعید بابا سکندر خان خټک وغیره وغیره د هغه شاعرانو غزلې لیکلے شوي دي کوم چې د غه ټول دیوې زمانې شاو خوا وو - او ابراهیم بابا هم د دغه زمانې د شاعرانو په قطار کښې را چولے شوے دے -
په ټول تفصیلي بحث به ننوتز نظر وا چو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ھ ده ، د ابراهیم بابا زمانه ۱۲۰۰ھ لیکلے شوې ده خو دا زمانه نظر کښې د عبدالقادر خان خټک همزولے کم و بیش د ۱۱۴۲ھ د زمانې دے ځکه چې غزلې یې د یو بل په قافیه یوشان ښکاري -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسري باندې اکوړې او سپد ونکي دے دغه يې د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت يې دا سې نیشته چې چرته په یک کښې راغلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوف رنګ هم پروت دے.

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دې دزمانې په شاعرانو کښې بښودلے شوے دے.

د خوشحال بابا د سکه ورور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې حمون يې هم د هغوي دزمانې سره دے. ددې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمیل بیګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم يې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه. ضروري نه ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما ددې مضمون لیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محققین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اولیکي چې راروان نسل ترې خبر شي.

کتابونه:

۱- رضا محمد افضل پروفیسر پښتو ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۲- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ښېرنډوي عبدالله خدمتګار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء

۵- ضیوادمل زلمی فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اوله حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمئ اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم ورو کے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې د پر لوړے لوړے شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځنې ښکاره دي او ځنې اوس هم په تیاره کښې پټ دي دا بو سېره کول غواړي - ځو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګردونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو - زموږ د د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې ځوندي پراته دي او د دغه خلقو سره یې هیڅ قدر و قیمت نیشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لې شي چې زموږ د پاره د پر لوړے زیان دے کهٔ چرې د غه قیمتي علمي سرمایه دا بو سېره کړے شي نو دا روان وخت نسل به ترې د پر څهٔ زده کړي - ولې چې د دغه نوموړو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه دا روان نسل به هم په دغه لار د خپل تګ تېر کړي او ذهني ثقافتي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

سیاسي علمي پر مختګ به نور هم مخ په وړاندې کړي خو د دې
هر څه با وجود د اسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوی غواړي
چې د هغوی د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې
سلسله کښې چې زه ئې د کوم نوم ورکې شاعر - عالم نوم رابرسېره
کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړوم او د هغوی ورک
قلمي آثار راښکاره کولو باندې خپله مقاله ښائسته کوم په دې
سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم
ورکې شاعر - عالم میاں محمد سعید دے باڅ چې اول په دې دنیا
د اچوو چې دوی څوک دي د کوم ځائے دي په کومه زمانه کښې
ئې ژوند تېر ولو او د کوم خاندان څخه تعلق لري د دې معلوماتو
حاصلولو د پاره به موږ دوه لارې خپلوو یو لار د میاں محمد سعید
د قلمي آثارو په رڼا کښې او بله د هغوی د خاندان د افرادو
د یک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او د دې
سره به موږ ته دوه اړخیزه ګټور معلومات په ګوته شي - په
خټکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په
مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د
بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې لکه د ځلنده ستوري ښکاره
دے او هم د غه شان د هغوی نامن د سلوک د لارې د سختو
ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي
د بهادر بابا ر ابک میب) د دې نامن دو چې د هغوی نمونه
دا د رنګه دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

دا دې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوی حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میان معتد الله کاکاخېل په فارسي ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابناد عبدالرازق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

> حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جو کہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او دوهم شیخ عفان نومېد وچې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي -

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې هم د غه ذکر شوی او ستر محقق اروابناد سرفراز خان عقاب خټک هم په خپل کتابچه " کاکا صاحب" کښې په صفحه ۲۹ لیکي -

> کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان -

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو-

د دغه کتابچې "کاکا صاحب" په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفراز خان عقاب خټک د کاکا صیب د دوغو باره کښې یو شعر دا شان پېش کوي

دده دوه دوښه په ځان
حیات خان او شېخ عفان

د بهادر بابا رح ایک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دوه ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں ګان وائي او د حیات خان او شېخ عفان اولاد ته ایک خېل میاں ګان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئے لوئے عالمان . شاعران ادیبان تېر شوي او روس هم شته زمونږ ددې مقالې دا نوم ورو کے شاعر . عالم میاں محمد سعید د ایک خېلو میاں ګانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ایک خېلو میاں ګانو کښې خدائے بخښلے میاں سپد رسول رسا ستر شاعر . ادیب محقیق . عالم تېر شوے ایک خېل میاں ګان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي .

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د مېر زمان بابا جمات واقع لونډ خوړ روډ کا تهلنګ نه تر لاسه کړي او منته ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنېد بن میاں عباس ګل بن میاں امیر الله بن میاں عبد الله بن میاں یوسف بابا بن میاں عباس ګل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شېخ عفان بابا بن بهادر خان بابا معروف به ایک صاحب .

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اوډ یګرام کښې زیږیدلے وو د زیږیدنې نېټه ئې ۱۲۶۳ھ ق ده د میان محمد سعید کشر رور عبدالجلیل نومېدو چې په ۱۳۰۲ھ ق کښې مړشوے دے دغه شاعر۔ عالم میان محمد سعید د زامنو نومونه دا دنګه دي۔

میان عبدالواحد - میان غلام محمد - میان غلام صدیق -

میان سلطان محمود ، میان سید محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نهٔ وو او د نورو زامنو نه ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خېلو میان ګانو په نوم ژوند او وخت تېروي د میان محمد سعید دوه بیبیانې وې۔ میان غلام صدیق او میان غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زیږیدلي وو۔ په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډېر ښه خطاط و و شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په د غه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دنګه دي غلام صدیق په خپله چې په میان ګل تخلص سره شعر لیکي - ملا فضل محمود - علي احمد - خیرے - مختار - خاکسار - میان محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے۔ وغیره نورو شاعرانو شعرونه - دا څو وو د میان محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځاے ئې ځاے اولاد او زیږیدنې متعلق معلومات -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجري پېړۍ یو نوم ورو کے خوږ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره ئې شعر ویلې دي. په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري. هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

ددې آثارو تفصیلي ذکر به دا ډول وي

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده اوس اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره ئې ورته نوم "فتح العراق" ایښودے دے.

دلته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۶ مخونه لري په هندو پرېس دهلي کښې چاپ شوې ده دې نسخې مؤلف " امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد ... اه قیصه نومېږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي او د افغانستان د ستر محقق ګران زلمي هیوادمل صیب په کتب خانه کښې موجوده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم درېم دریافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے
په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ ئې یورپي دے ژبه ئې ختکي ده په
قطع ۱۶×۲۵ سنتي میټر دے خط ئې نستعلیق دے په توره سیاهۍ
لیکلے شوے دے یوځو مخونه ئې په شنه سیاهۍ لیکلي دي د کتاب
د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات -
صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب
تالیف کتاب بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹)
پورې د زقوم بادشاه د جنگ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په
آخر کښې خاتمه په عنوان " فی الخاتمه کتاب و تاریخ " سره کړې ده د کتاب
په باب "سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود" او د کتاب د لیکلو وجه
لیکي خود اختصار په توګه به د لته لیکم چې په ۲ ماه محرم الحرام
۱۳۰۳ هـ ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په ډکه جلال آباد علاقه
ګوداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د ډکي غلو مفسدانو
دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل ورور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورني و اقتصادي
مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د
زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته دا یادا ښت د پاره لیکم چې د
دغه مشکلاتو حالات ئې د دا قسم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په
فارسي کښې چې خپل عزیز ته ئې د هندوستان د آسام له په نومبر ۱۸۹۰ء
کښې په تفصیل سره لیکلي او په کتاب فتح العراق کښې هم د دې حالات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکي (ص ۳۷)

هر کله چې راغله دوار پېلو سخته
ماوې راشه د دې ښېل ملکه وتخته
سفر وکړه کوند ے دی دا شه آسان
په سفر باندې ورکېږي مدام ګران
ماوې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګاډي کښې داورځه
نوروان شوم د کوره هغه آنے
شو په زړه کښې مې بنه نيت د هندوستان
لازم شکته کوز دکن ان ويرا سره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې يار نه مې څوک دوست دلارې مل وو
يک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

دکتاب سبب تاليف هم په صفحه ۳۸ ليکي -

خاص جوړ شوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند و و پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په يو باب کړ
ورسره هم شته دے ډېرې قيصې نورې
د عبرت او نصيحت که ئې ګورې

دکتاب د نوم باره کښې ليکي (ص ۳۸)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمٰن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمٰن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُوْلَدْ څهٔ حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي ئې ده قایمه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دایمه

د ز قوم قیصه په صفحه ۸۶ د آغاز داستان جنګ بادشاه ز قوم کهٔ محمدٌ در پس او رفته بود " باب لاندې په دې دول شروع کوي.

ای قلمه راشه بیا وکړه تحریرنن
تحریر هسې چې ملک کړې واړه منیرنن
د مخزن د فارسي شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ وا وره تهٔ بیان
ما یېدلے دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
ډیر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لار څومنکي لکه ستوري د آسمان
ډیر اصحاب وو ورسره پوره هم نشین
په دا میان راغی فرمان د رب متین
جبرائیل راغی په حکم د ستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یارسول اصلوات دے
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دے
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اے په نزد د خدائے هرنبي قبول
د عراق په طرف د روهه روانیږه
حکم د غه دے یو دم معطلیږه
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار ئې په هغه ځائے غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دے
او بادشاه په کښې ښکاره واهم زقوم دے
دے په ټولو کافرانو دے سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي نامدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لښکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ز قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
ماله بند ه خلاص کړې د هر رنګې عذابه
هم سره د قبول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "فی الخاتمة کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

ډېره مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړه هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوې ګوډې هم غاړه خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کوئي یاد هم ما عاجز کړې رب د پاره خلقه
یو دعاګه ماته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبل تاریخ وو د رجب المرجب اتویشتم خلقه
هم سنه د هجرهـې نویشتم خلقه
دیارلس سوه پې دپا دپا سه دیارلس نوی خلقه ۱۳۱۳ھ
دا سنه وه چې کاغذ شو دلته توری خلقه
په توری څنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه
نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۳۸ مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي میټر په تور سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال
و از کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلې په کوم وخت چې ده دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېر ولو د سفر نامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه
تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه
سر کړه بنکته په دې کور د خپل دوات کښې
دا حالات د آسام بنګل کړه په ابیات کښې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څه تحفه یوسې دې ځائ نه
را شه یوسه دا احوال د دهاېې هائ نه
بنګال ته د ټلو سبب دا سې بیکي

چې کاروسه د تقدیر ټول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د درو ټي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار و زار کړه
د خپل رزق د پاره غم ائ وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک دا هسې سرګردان ګوځي آشوب کړه
د ګردش د زمان دا غله دا سخته
په ما بانډې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالې!
را دوان شوم د خپل ملک . بجملې!
برابر دا نحل په بنار د کلکتې شوم
په دا ځائ کښې څه موده په واویلې شوم
وېراشنا مې رسول خاص بهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره
د کلکتې د یو جاعت باره کښې بیکي -

خاص په شهر د کلکتې کښې جاعت دے
چې جوړې مشال د نیا کښې د جنت د ے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صاف سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبز ده
حوض ندي یو عجب منقش وساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناشت چې په کښې ستاښلے او په یو دېر ښکلي انداز کښې يې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پیش کړې په دې سفرنامه کښې یو غزل بمعل عنوان لاندے لیکلي چې یو څو شعرونه ترې د لته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرمیدلے
خدائے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے
د اُمید کچکول په لاس هر ځائے ویلاړ یم
د اسې ورنیشته چې زهٔ نهٔ یم ور غلے
په وطن د بنګالي کښې مسافر شوم
په هیواد شو ر نه پاتې کور او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بیت لیک دے

که یو ځې په چا ښېښن چرته زمرے شي
غټ صورت به يې ویرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبۍ سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بیا ورپسې میان محمد سعید ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیارلسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پېش کېږي د پښتو ژبې دا نوم وروکے لوئے شاعر عالم په ۱۳۳۴ھ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاتلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوې خدائے دې جنتونه نصیب کړي آمین دا دوه نوم ورکے شاعر- عالم میان محمد سعید چې ما د تیاروونه رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لانس ټې راولي -

کتابونه:

۱- محمد سعید میان فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ھ درکتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساولډهېر (مردان)

۲- هېواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه ومقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پرېس دهلي ۱۳۱۸ھ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي جولائي ۱۹۹۰ء نه ترجون ۱۹۹۱ء پورې
۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اردو) حمیدیه پرېس پشاور ۱۹۶۵ء
۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګانن خطي در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل -
۱۰- محمد سعید میان سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه نسخه در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبې ته منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه ليکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بيمارو علامات، احوال او علاجونه ليکلي شوي دي د غه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښه ښه کتابونه په علم طب باندې ليکلي شوي څنې چاپ دي او څنې اوس هم قلمي پراته دي - چې په هغې کښې د ستر ننګيال شاعر، عالم او حکيم خوشحال بابا طب نامه يا صحت البدن اوچت مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب په ميدان کښې کتاب ګڼلې شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بيمارو د پاره داروګان تجويز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخيل مطبوعه خوشحال ريسرچ سيل پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نيم سر" عنوان لاندې ليکي -

ع

کۀ په سر دے شقيقه شي

پر د سترګو عقيقه شي

حنا وا خله ښه ئې آس کا

تۀ ئې پور په سر پاس کا

ستا صحت به وو شي ګوره

تۀ ئې پورې کړه اے دوره

د غه شان د محمد صديق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پښین په کتابخانه کښې خوندي ده او ذکر یې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښکي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء په صفحه ۴۳ کړې دے. دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې لیکلې شوې ده.

او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر. لیکوال محترم رومان ساغر د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان ساغر یو مقاله" صدیق څوک وو" چې په میاشتنۍ مجله اباسین پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ دد غه طب نامې د شروع کېدو نه یو شعر لیکلې چې دلته یې راخلم.

د حاجي عبدالله زویه

اے صدیقه! تحقیق بویه

اول رنځ ودارو زده کړه

د غه پسه ادویه کړه

هم د غسې یوه بله منظومه طب نامه د مِعزّالدّین خټک دَ دلیل العلیل په نوم په تېرهېر شاعران کښې د ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټۍ اپریل ۱۹۶۳ء په صفحه ۵۲ باندې راپېژندګلوي معرفي کړې ده.

" معزالدین خټک یو بل کتاب په علم طب کښې د ورکوټي بحر په مثنوي کښې لیکلے دے. د دې کتاب "دلیل العلیل" نوم دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې یې تالیف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱۶ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګاړو د میاں بازګل ولد خرّم شاه فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډمۍ پېښور ته را رسېدلے دے" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دې میاشتنۍ مجله پښتو سنګران مولانا عبدالقادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۷۷ زموږ "قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او دعلاج د پاره نسخې ښودلے شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب در بیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خودې دي دا صاحب د رنځ
ترې به شي صاحب د ګنج
کهٔ او بهٔ خورې دهندوانې
د پسخې تا د اوبې
دا فائده ده د خورما دا شاړې
چې په خوراک ئې شوک ناورې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

پخې پرګان د چا اسود وي

که ګټې جهان ترې بې سود وي

د غه شان ګران او محترم ښاغلي محقق زلمي هېوادمل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړه علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹ کړې دے.

زما د دې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو چې په علم طبابت په پښتو ژبه کښې ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او داروګان ښودلے شوي دي خو زهٔ چې کوم کتاب دلته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې ړومبے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګرېزۍ کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نهٔ دے تېر شوے او نهٔ ئې چرته ذکر. په دې وجه زهٔ دا په پښتو کښې ړومبے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته ئې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ما ته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کړي شجرهٔ نسب فقیرخېل او مناقب فقیر جمیل بېګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. د دې نه مخکښې چې په دې لغت بحث اوکړو ښهٔ به دا وي چې د دې د لیکونکي میاں تجمل شاه فقیرخېل پېژند نه وړاندې کړم لوستونکو ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل د دغه طبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب د پاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په دغه څه په لا حاصل شو معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم راشي - میاں تجمل شاه فقیر خیل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلغ - یکو ال میاں حمد الله فقیر خیل زوے دے او د میاں حمد الله فقیر خیل دیوان په اګست ۱۹۹۷ ء کښې د را قم د مقدمې سره مدون شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیر جمیل بیګ رح په اولاد کښې دے - د میاں تجمل شاه فقیر خیل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیر خیل ، مرتب د میاں فردوس شاه فقیر خیل ستمبر ۱۹۹۱ ء صفحه ۶۵ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمل شاه ابن میاں حمد الله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فرید ګل
ابن فقیر محمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوي نومونه دا دي -

محمد اسرائیل شاه ، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور و هم ډیر ښه شاعر او عالم و - میاں تجمل شاه فقیر خیل په سره چینه (دیار حسین) کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تیروي - میاں تجمل شاه فقیر خیل ډیر لوئے عالم - شاعر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ؤ د دوي د زیږېدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه يې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو داسې معلومېږي چې په دغه هجري کښې به دوي زیږېدلے وي - دا دې نه معلومه شوه چې میاں تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منظومانه ژوند تېرولو د خپل سکونت او ځاے ځاېنګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت "مفردات افغاني" کښې داسې لیکي -

په سره چینه کښې رود ه
دے زما سکونت ګوره

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه داسې لیکي

سن د هجر چې یاد ېږي
دیارلس سوه حسابېږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ھ)
پس لږ اوس بس دینه

دا دې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ھ پورې ژوند تېرولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم
ما هیت کښې زهٔ خاخېل یم

د خپل نیکهٔ فقیرجمیل بېګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پس بوټے ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم ؤ په فقیر بابا ئے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا يې د خاقه او سرداري ژوند تېرولو خو لوے خدا ے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړهٔ بدل کړو سرداري - خاني ئې په نه کړه او د طریقت لار ئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقیر بابا دے
د ولیانو مقتدا دے
یا اول کښې دے سردار وو
د خټکو شهریار وو
دے د کل خټک سردار وو
یو منصف عادل رویدار وو

دا نوره د میان تجمل شاه فقیرخېل پېژندنه وه اوس راځو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې یادیږي میان صیب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنیف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ لیکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم محقق زلمي هېوادمل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پریس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکېډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۲۲ نومره یو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ئې ۳۲۲ یا ۳۲۱ دي کتاب د مرفود کاتب په خط ۱۳۰۲ هـ ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے لیکلے او دا ویاړ میان تجمل شاه فقیرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم روښنه حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- مېوو- سبزو، څناورو مرغانو- معدنیاتو، ګیاګانو نومونه په الفبائي ترتیب کښې راغلي دي کوم چې زموږ د مختلفو بیمارو د پاره د شفا باعث جوړیږي په دې لغت کښې د دغه توکوخیزونو معنې او تشریح په نظم کښې ده کښلې او دا زه سره بیکلې شوي دي چې د هغوی د شاعرۍ معیاد ترې معلومېدے شي- هسې خو لغت- فرهنګ یا دکشنري وائي هم دې ته چې د هر څیز معنی په تفصیل سره لیک وي خو میاں تجمل شاه فقیرخېل د طبي اصطلاحاتو- معنو او تشریح سره سره یو دا هم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې نه صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه (میټیریا میډیکا) ورته هم ویلے شي دا دې کتاب شروع ورب یسر وتمم بالخیر- یا فتاح الشعراء تلا میذُ الرحمٰن ته پس بسم الله الرحمٰن الرحیم وَ ما توفیقي الّا بالله و عَلَیهِ توکّلتُ اُنیب نه پس د کتاب نوم داسې لیکلے-

"مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمل شاه فقیرخېل او بیا دَ لوئے خدائے حمد پاک نه د کتاب شروع کوي چې یو څو شعره یې کم

حمد شکر هم سپاس
د خپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق ئې د عرفان کرم
د خپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے متس ابد

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب د لیکلو سبب بنائي چې عنوان یې دا رنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا دا سې لیکي -

اوس سبب ددې کتاب
دتصنیف وایم احباب

ماچې نور علمونه دوره
ترخپل وس حاصل کړل کوره

پخپل ځائے باندې مقام شوم
له سفره په آرام شوم

خاص په کورکښې زموږ یاره
یو رنځور شه سخت بیماره

دا رنځور وه له زمانو
چې بیمار وو سخت یارانو

زموږ سترډیر محکم وو
د رنځور دا سره غم وو

موږ طبیب ته نبض دوره
ددې نۀ شو نوې ګوره

هر طبیب چې به دا تنه
چې له نبض علاج شنه

علامات به موږ وئیل
هر حکیم به اورید ل

نا لید لے به علاج
دې کاوه پخپل رواج

رنځ به لا په زیاتید ل شو
په علاج به یو په سل شو

په شلمه ورځ صحت
ورکړو رب په خپل قدرت

پس له دې نه علم طب
ما په ځان کړو دخود واجب

زموږ ځائے کښې یو حکیم وو
ډیر حاذق په نوې حلیم وو

ماله دۀ کتاب میزان
کړو شروع واوره بیان

میزان دۀ ځنځه ما خلاص کړو
رشتیا دا چې موږ کوز پاس کړو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځاے به پاتې شنه،
ما به ځان ځنې بېل ښکونه

چې مېزان خلاصه دو رور ه
ډېر لغات جمع شو کوره

ما وے پاتې ګران لغات شو
زه کول ئې ضروريات شو

يوسف زي کښې حکيمان وو
مشهور چې څوک عيان وو

ما له هر يو نه پرسان کړو
دوي په هر يو دا بيان کړو

دا لغات مشهور ګران دي
عربي - فارسي - يونان دي

دا پوهېږده په وړاندې څه ته
زياتې رسېږي مه کوه ته

زړه زما شو ډېر پرېشانه
ګوزېږم به سرګردانه

حکيم نه وه په دا شانے
چې کامل وي طب کښې جانے

نيت مې اوکړو د سفر
لازم شهر ته مې دا سفر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کتبي بسیار وو   هر بازار کتبي صد هزار وو
مګر کوم چې پوهند وو   ماهیت کتبي رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو   مخلوقات ورته چندان وو
مګر زهٔ ورته دېره شوم   پاک الله ته په اسره شوم
خدائے زما نصیب بهتر کړو   ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو   هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو   طبابت زما کامل شو
رامات ماته مخلوقات شو   زوګ مې خور په هر تماشو
سائلانو راته سوال   تل کاوه په دا منوال
یو لغات کهٔ شي تیار   د هر چا به شي پکار
نیت مې اوکړو خدائے دې یار   یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان   چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دې هم په دُعا باندې
یاده دي کهٔ څوک بنهٔ کاندې
بس کړه میاں تجمل شاه تهٔ
خپل مقصود کړه زر انشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زر شي لغات تام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چې میاں تجمّل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه تول حال یې پکښې لیکلے د کوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت ټول ۲۷۲ مخونه لري په خړ کاغذ په تور سیاهۍ لیک دے - هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط یې واضحه نستعلیق دے تقطیع یې ۱۰.۵ سنتي میټر × ۵.۷ سنتي میټر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماکاتو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تورې سیاهۍ سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه یې ترې په څوکور شکل کښې تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے - د دومبني باب شروع دا سې کوي -

باب اول در بیان ادویه کهٔ حرف اول انها الف است

فصل الالف مع الالف دوه مینځے معنی او خواص د آبازدده دویم د آبنوس - دریم د آ امیس څلورم د آ ابیل په دې ترتیب سره یکي د لته به دې یو دوه مثالونه او لیکو چې د دې کتاب په صفحه و باندې لیک دي -

۱- آبازده !

آبازده کسره دلبره   عربي ده لب شکره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانی کښې زما رووه   امو لیقون بلې ته ګوره
په رومي کښې هم دا نوم دے   حکیمانو ته معلوم دے
په ژبان د هندوستان   نوم ئې بنګ دي ښهٔ عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي   سوي مس هم د د نوم دي
دا هم ستر ګوله پکار دي   ښهٔ دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې   سرد هم خشک دي امزجه کښې

۲- آ ابنوس :

آ ابنوس لغت اے که   دا شه زده کړه نېک نفسه
په رومي کښې امیکنس دي   سیفا فیطوس یوناني ښې دي
په فارسي هندي کښې یاره   پښتو هم ورسره شماره
ددهٔ نوم ابنوس مشهور دے   تویه ونه یار ئې ګور دے
حار یابس دي زما رووه   په دویم درجه ګوره
شپږ ماسې قدر لرینه   یاد کړه ته په خوي شیرینه

کهٔ په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه د میاں تجمل شاه فقیر خېل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لګېدے شي چې دیو شي معنیٰ ئې په عربي، فارسي - یوناني - رومي - هندي او پښتو کښې لیکلي. د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغاني

شکر شکر کتاب تام شو   فکر مند زړهٔ مې آرام شو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

زهٔ د فکر په دریاب ... شپه او ورځ ووم غرقاب
فکر يوٰ عظيم دریاب وو ... زړهٔ زما غرق ناپاب وو
مرجونیا غوندې ګوران ... ما کوٚ تیارهٔ کتبې جان
جګ ګوهر زما خوراک وو ... دې کتاب ته مې پسخاک وو
تاګاه لعل دُر الماس ... ما بېرون کړل د پرې قیاس
په نامه د خداوند ... و بښش کړل ما په حاجتمند
حاجتمند ورته اکش ... طالبان دي د پر دلبس
دي د طب په نیت روان شي ... شروع او کړي حکمت خوان شي
چې لغت راشي ستومان شي ... له استاذ نه په خفګان شي
يو لغت د دهٔ چې پرېږدي ... شروع کړي کتاب کښېږدي
بعضې لولي نهٔ پوهېږي ... عبس تېرول عمر کړېږي
دا لغات دے دُر ګوهر ... بلکه د پر دي ترې بهتر
په نامه د کردګار ... دي قسمت په طلب ګار
حاجتمند چې نفع مند شي ... مطلب بیا موې خرمند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي ... ما دې د پر په دعا یاد کړي
تل دُعا دې را ته کړینه ... شاید خداے ما وبخښينه
د الله کړي خپل دیدار ... د جنت بوستان دبهار
بس کره میان تجمل شاه ته ... فضل غواړه د الله ته

که نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره لیکي .

سن د هجرت چې یادېږي
د یار لس سوه حسابېږي (۱۳۰۲ھ)
څلور نور د پاسه دي نه
پس له دې د بس اوس وینه

ددې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب میاں تجمّل شاه فقیرخېل په ۱۳۰۴ھ کښې لیکلے - داوو په پښتو کښې رو مبنے منظوم طبي لغت او ددې د مصنّف میاں تجمّل شاه فقیرخېل متعلق څېړنه هیله لرم چې د تحقیق تږي به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقیرخېل تجمّل شاه میاں - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساولډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل خوشحال ریسرچ سېل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۵ء

۳- افغاني اثر عبدالحلیم - تېر هېر شاعران - پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۶۳ء -

۴- هیواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټرز پریس لاهور ۱۹۹۶ء

۵- حمیدالله صاحبزاده - د کوک کښکي - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۔ فقیرخیل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخیل انجمن اتحاد فقیرخیل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ع

۷۔ د میاں حمدالله فقیرخیل دیوان تدوین و مقدمه میاں وکیل شاه فقیرخیل اگست ۱۹۹۷ ع

۸۔ مجله اباسین پېښور میاشتنۍ اکتوبر ۱۹۹۰ ء پریس انفارمیشن ډیپارټمنټ پېښور۔

۹۔ مجله پښتو دري میاشتنۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې موږ په حکمت لفظ غور وکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دے چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هر څیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالېږي او دا معنې او توپېر چې په چا کښې موجود وي هغه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب بللے شي. حالانکې په نن زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ئې ګڼو چې داسې نه ده. حکمت یو داسې لفظ دے چې د دې جولۍ ډېره اوږده او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي - چونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وېل د دې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوئ ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله یو بشپړه انسائیکلوپېډیا وه او د دوئ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او د دغه مطالعه بیا د دې موضوع حق ادا کوي که څه هم زه وایم چې خوشحال بابا یو فنکار دی. یو شاعر دی نو دا خبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دی. مصلح دی. خود شناس. مردم شناس دی. سیاستدان دی. سردار دی د عمرانیاتو ماهر دی. پت پال دی ننګیال دی. جنګیال دی. سپه سالار دی د طب پوهان دی. د نباتاتو ماهر دی د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکی دی. د نازکو احساساتو خاوند دی. شاعر دی. عالم دی د ښکار یاتو ماهر دی. پښتون نبض شناس دی سماجي او اصلاحي غړی دی. فلسفي دی صوفي دی سیاح دی. مؤرخ دی. محقیق دی. د هنرونو خاوند دی او د ډېرو علومو نه خبردار دی. او هر کله چې دا خوبه لري نو بیا هغه حکیم دی. دانشور دی او د حکمتونو کان دی او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډېر متأثره و او داسې ئې وائي.

ان حکیم ملت افغانیان

ان طبیب علت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه و. د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټولې په خوشحال بابا کښې موجود وې. خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوي او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدې نو هم یې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پیش کوي. د غه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم ډېر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې او چیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبر دار کړي څکه خو وائي -

د خوشحال وشپل معقول دي
پرې به پوهه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علمونو منبع وه او د اتوګل علمونه مغو یې مونږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که تش د هغوئي دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر یې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي -

درست دیوان یې لکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو د غه میدان یې هم کتلے او که په د غه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم و. هغوئي نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب یې هم زده و او د بیمارو او دارو ګانو نه په ښه شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وا شپل به وا پم مختص
په معنیٰ کښې قیمتي لکه ګوهر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهٔ موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج واخلو نو داسې موضوع به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي او څکه خو پیر محمد کاکړ وائي -

کهٔ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندے شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

" د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره
هیڅ یو مضمون هم غېر نهٔ دے "

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او څکه خو وائي -

قصیدې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي ده
همګي واړه ګوهر دي دُرو لال

او بیا خو د خپل شاعرانه حکمت په داګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غېر سال
نهٔ ئې وزن نهٔ تقطیع نهٔ ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دادې نه معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر یو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنیس حسن تعلیل طباق الاضداد، ابهام - صنعت ترصیع، تنسیق الصفات - د فطرت شاعرۍ - تاریخ گوئی موندے شي او هر کله چې دا حکیم موږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو موږ ته د سیاست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تیرولو حکمت را ښائي د ننګیالو او جنګیالو د غیرت او پت د عظمت او عزیمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خیر ښیګړې د صلح او امن د صبر او شکر د ګفتار او کردار درس راکوي عرض دا چې دا سې هیڅ یو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصیت د حکمت په کسوټه وهلې نه وي او موږ ته ئې په ګوته کړې نه وي دا حکیم موږ ته د سیاست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامیابۍ حکمت په دا طریقه را ښائي -

ورکول توري وهل دا دواړه بویه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
یا تکیه د یوه خدائے ده یا د توري
په جرګو مرکو نه شي کار تمام
که سردار د خلقو زر لري هنر
بندوبست د عالم نه شي بې ضمصام

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دغه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله کڼي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اُصول هم دا ښائي :-

یا سردار لره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو ئې عقل ډېر وي
بیا هم یو یه ښهٔ وزیر
که نهٔ دا وي نهٔ هغه وي
په ژوندون ئې بویه ویر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ

او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت ئې پوهه وي چې په

کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نهٔ وي نو هغه به ناکامه وي-

لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چا څهٔ غم لري
چې دا ئې نهٔ وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته کرم لري

دا څو ئې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه

د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیارسړي نښانې هم په

داگه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار به هيڅ کرې بې ځايه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هيڅوک آزار نهٔ کا
چې مېدکړه وړ ده هغه به يار نهٔ کا

د غه شان د کم عقل او احمق سړي خويونه په تفصيل سره په ديوان کښې د حکمت په سلسله شته - او که غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت اوکړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
کند وي چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکيم الملت خان بابا خوشحال خان خټک يو دا سې قيمتي ګوهر را ښائي او وائي که چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامياب ژوند تېرولو ځښتن به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک با ئداد ــــ
په بدی کښې څهٔ فائده کوم سود و نه
هغه کار چې په نرمۍ ترسره کيږي
څهٔ حاجت چې رسا اوشي تر جنګونه
که غلــــه د خپل ځان په بدی نهٔ يې
د مارونو په غارمهٔ منډه لاسونه
په خپلو ا ئو با ئ ي هومره خشم مکړه
چې پردي در ځنې تښتي په مکونه.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د بې قول د چا اوکړو نوړئ مکړه
تل په عهد قول ټینګ وي ښه میړونه
په رښتیا کښ په دروغ وي سوګند مه خوره
منافق دے چې ډیر ډیر خوري سوګندونه
د حرص ستړکي مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې د نبار شي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودو نه
درته وایم چې په کوم توکي به روښني
چې د هر چا سره ښکړې خوابونه
همیشه روسه څو له پته لکه ناوې
چې ضرور شي ښاله اوکړه دو حرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وینا کانونه څخه
لږ ډیر بیان کړو -

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځاے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ﭼﻲ ښۀ مې ځير کړو ښۀ پرې خبرشوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپږ ښېګړه

وکړې واړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام ګټي د نيکو نام ګټي
د خوږو زړونو دارو به تل کا

سخاوت

کۀ ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور ښې غوړزوه په سخاوت

پټ

سر دې درومې مال دې درومې پټ دې نۀ ځي
د سرې د چارې ګل خوږې په پټ دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
کۀ توانګي په خزانو د قناعت شې

رښتيا وېل

رښتيا کړه د هيچانه مۀ ويرېږه
رښتيا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړے که ښهٔ دے په ښهٔ ګفتار ښهٔ دے
ګفتار که ښهٔ دے په ښهٔ کردار ښهٔ دے

صبر و شکر

دانائے مهٔ کښه ـ چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ ته ئې په منت موے وائے مهٔ خله
کهٔ د چا په باغ کښې بوټے د کیمیا وي
(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک
(۳) د منت دارو کهٔ مرم پکار مې نهٔ دي
کهٔ علاج لره مې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به اوخوري ککرۍ د یا به کامران شي

د غه شان که د پښتو یک دوه وونو په منفرد انداز کښې
ئې د زنځیرۍ په نوم ایجاد کړې که د فراق سندرې ئې وئیلې
نو هغه ئې هم د حکمت او دانش په رنګ کښې و ئیلې د فراق

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه یې سرکنده ده - که د دین علم یې د مختلفو مسٔلو په صورت کښې را ښودلے نو فضل نامه یې د کتوده که غواړې چې د غیرت او عزت پتکے دې په سرکړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه وکړه نو بیا به هغه خلقو کښې شمارشې -

ه چې دستار تړي هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

ددې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش لوے شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څوړاکونو - بیمارو او علاجونو نه خبر شم رو نۀ یوا ځې د احکمت حاصل کړم بلکې د بازغونډ پې څو یونه زده کړم او ځان کښې پیدا کړم -

ه چې وهل څوړل - څوړول کا نو ځځه نۀ مے بازشاهین دے
چې یې سوړې لره یوسي یا مېږے دے یا فاره

بازنامه یې د حکمت د که خزانه ده - د حکمت نه د ک کتابونه به یې کوم کوم یادوم سوات نامه یې یاده کړم که بیاض یې یاد کړم - هدایه یې یاده کړم که آئینه یې یاده کړم د احکیم که یو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته ددې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله لیدل هم غواړي نو د غه غم یې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې یې صحت کوري او حکمت نه د که طب نامه لیکي په د غه طب نامه کښې د

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

ګانو
بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو داروګان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو- او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په ورو کي بحر کښې د طب تا بې
زیب و زینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم ګڼي ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه تو که نه وي
نور هر خوبي لاړه

د غه شان د معې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي-
چې که چرې دا راز مو خپل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ه

ابدال په دا څلور خویه ابدال وي
کم و پل کا - کم د چا سره ګښتونے
کم ملا ستے کا- کم خوراک کا کمه مینه
په دا شان چې په عالم کښې دے ژوندون
د دې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

ه

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرر دي د ښش

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

بنې سړې خوږې اوبهٔ د سړې ځان دي
ولې تود طعام - سړې اوبهٔ ضرر
چې تودې اوبهٔ څوک څښي عمر وو هلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

اوبل ځائے کښې د حکمت خبره کوي او وائي کهٔ قوت او
طاقت زیاتول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

کهٔ قوت زیاتوې تل خوره شودهٔ پیر
چې تر دا سه دارو نیشته معتبر
کهٔ ئې مومې اوړے ژړے ګبینه خوره
خو په سود ئې خبر مسکره نچل پسار

او دغه شان ډیرې د حکمت خبرې ئې په طب نامه کښې
د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې کهٔ ... عمل پرې
اوشي نو بنیادم د ډیرو بیمارونه په امان کیدے شي په
طب نامه کښې د سردرد بیمارئ - د نیم سردرد د سترګو بیمارئ
د فالج بیمارئ - د یرقان بیمارې - د ګیډې بیمارې د غاښونو
بیمارې - د نس خوږې بیمارې - د بواسیرو بیمارې - د
ناسور بیمارې او د ښځو او د سړو نودې پټې او ښکاره
بیمارئ ښودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دې -
پس د هغې نه ئې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي
خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ئې دا هم را ښودلي
چې د هغه طبیب نه علاج مهٔ کړه چې دا خوبه او خاصیتونه نهٔ

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبیب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّی کښې ئې صفا وي

(۲) د هغې طبیب نوم څه اخلې خوشحاله
چې بیمار ورسره راشي بیا بیمار ځي

(۳) د طبیب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبیب دارو لري خطر

او چې دده خوبو مالک حکیم او طبیب نهٔ وي نو هغه په حکمت چرې هم نهٔ پوهېږي او څوک چې بیا دغه حکیم نه علاج کوي نو خوشحال بابا ددغه سړي باره کښې وائي -

سبل هغه سړے احمق بللے بویه
چې په هر طبیب دارو کادرخوړنو

هر څوکهٔ موږ اوبکو او اووایو نو په خوشحال خان خټک او حکمت لیکل اوویل ډېر مشکل کار دے بلکې دا دډېر وسیع او ژور تحقیق موضوع ده هسې هم د خان بابا غونډې حکیم الملت او حکیم الحکماء باندې لیکل او نوشتل دچا دوس خبره نهٔ ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښلي په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څکه خو خوشحال بابا وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ دا نا به پرې پوهېږي د ناپوهو کار پرې نیشته
دا درچې په بیان خوشحال ختک وېلي

کتابونه

۱- کلیات خوشحال خان ختک سره د مقدمې دارو اښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان ختک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه د خوشحال خان ختک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان ختک مرتبه همېش خلیل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډیمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډیمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اردو) مؤلف میر عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظیم پبلشنگ هاوس پشاور

۸- تور یالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسین آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او د دهٔ ادبي مکتب دکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجـــلهٔ پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپریل مئ ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډیمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بېګ (جمال خان) رح

د شاعر په حېث

د پښتو ادب که په دوه اړخیزه کتنه و مطالعه او کړے شي نوکه نثر دے او که نظم دداړو صنفونو او برخو سرخېله کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول تردې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې بیکل ددې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ تر ننه پورې پښتو ژبې اسرې ننه کړه بلکه تر ننه ئې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب و تاب شي

او دغه شان بل ځائے کښې وائي -

همېشه به پرې نادې وي د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ییکوټکي په ذهن کښې هم دغه یو نوم د لوی خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوی بابا خوشحال دا ډېر په اب و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوی لوی سترعالمان، شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره ددې کورنۍ ښځې هم دغه میدان ګټلې دے لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي وغیره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه ته د خوشحال بابا د کورنۍ د یو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولی الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې ګمنام دے او دچا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوړ مقام لري او ډېر وکمو لیکوالو ته یې د ادب سره د تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوی خان بابا خوشحال خان نیکهٔ دوړ جمیل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې د خواجه جمال الدین او فقیر بابا باندې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم یې په دې تولو نومونو غلبه موندلې ده هغه ځکه چې دوي د دنیاوي جاه و جلال بادشاهي نوابي ته لته وهلې او د تصوف او سلوک منزلونه یې د ډېر و ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېر پړوونه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اټک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح (غونډي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویې پایې مریدان ئې په سلسله چشتیه کښې پیدا کړي دي دغه لوړ مقام د ے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر د ے خدا ئے جنت کا
خدا ئے دې غم ورځنې یوسي
خوښ خورم د ے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام د ے
په اغه غر دِ ما سلام د ے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل وئیلے شي او د فقیر بابا جمال خان سلسلې ته فقیر خېل میانکان وئیلے شي دا قسم هم د دوي نسبے د ے جمیل میان د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او لیکل - لوستل - د ښل به ئې په ډېر ښکلي انداز کښې کول د دې متعلق په مناقب فقیر جمیل بېگ د شمش الدین کاکاخېل چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقیر خېل په سریزه د میاں فردوس شاه فقیر خېل د چشمې اکوړه خټک په صفحه ۲۹ داسې لیکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړي ناست وو مېنه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطر جمع

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم، ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښې يې د خپلې کور نۍ په ښېرغ جګ ساتلې دے او د پرځهٔ يې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې ليکلي او وسيني دي په فارسي ژبه کښې يې ډېر غټ غټ علمي کتابونه ليکلي دي چې په پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نمونه يې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولياءُ (۲) نور محمديه

دل تذکرة الاولياء تقريبًا د پنځو سو صفحو درونه کتاب دے اوس اوس يې پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لويو لويو اولياء ذکر دے دغه شان يې نور محمديه نومې کتاب چې تقريبًا د څلور نيمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشين ويشتو) بابونو کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مبل درېم کتاب يې د افغانستان په کابل ارشيف ملي کتابتون کښې د مناقب شيخ رحمکار په نوم فارسي کښې ليکلے چې اوس اوس يې د اسدالله شعور په سريزه سره د افغانستان د علومو اکېډمي په فارسي کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې يې د خپل مرشد حالات ليکلي - دا هم يو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه يې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومې قلمي نسخه کښې ياد شوي دي خو تر اوسه په لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي يا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل يې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دے په صفحه ۳۰۱ باندې دد غه کتابونو نوملړ دارنګه دي.

۱- شمس العارفین ۲- قدوة العارفین ۳- زبدة السالکین ۴- سراج العاشقین ۵- خلاصة الطالبین ۶- تحفة المقربین.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۲۸۵ هـ د مولف محکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي د ۱۲ پېړۍ د شاعرۍ متعلق ددې برخې څېړنه د افغانستان ستر محقیقینو - عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقیق ارواښاد عبدالحی حبیبي - دکتور عارف عثمان - عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېواد مل غونډې ستر څېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د څېړنو نه پرده اوچته کړم او د لته ئې اوليکم ولې چې بیا زما مقصد به واضحه شي.

په کتاب "پښتانۀ شعراء" دریم ټوک د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو له څانګې کال ۱۳۴۲ هـ ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې لیکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر ورور وو او لوی ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو دیوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په لیک سره کال ۱۳۶۱ هـ ش او ۱۹۸۲ ع صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جمیل خان باره کښې لیکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک ورور دے او په پښتو کلاسیکو ادبیاتو کښې د ادیب - عالم او متصوف په حېث

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي او د علاقه لرونکو د احترام وړ ګڼل کېدلې دے
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې یې دیوان نهٔ
دے چاپ شوے د ځوانۍ په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو -

دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تالیف پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۲۰۰۷ء ش کښې په صفحه ۳ باندې لیکي -

فقیر جمیل بېګ د مستېر او جذبې په وخت کښې منظومې تړوټې وئیلي دي -

د دې وېنا نه پس یې د فقیر بابا رحمکار خان، هغه منظومې تړوټې لیکلي دي چې هغه به د دې مقالې په آخر کښې د هغې نه پس راځي -

په دې دول شیخ جمیل بېګ یا فقیر جمیل بېګ روحاني شخصیت وو چې په نظم او نثر کښې یې لیکنې کړي دي -

د دې در نې هستېر باره کښې ګران ستر محقق زلمي هېوادمل په خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو (فارسي) د علومو اکېډمۍ افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۷۱ لیکي -

جمیل بیگ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
جمیل بیگ مرد صوفي مشرب و فقیر قائم اللیل و صائم الدهر بود در حلقه مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت .
جمیل بیگ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان پشتو شعر سرود -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وېنا نه پس ئې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه يکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټۍ کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوې يو څو غزلې هم شته د غه غزلې ځمونږ د سيمې د اکوړي ګړان محقيق پروفېسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستورې چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ء په صفحه ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړې دي

د جمال خانؒ بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام ګڼې خوبۍ شته فکر ئې ژور او الفاظ ئې خوږه دي۔

د کلام نمونه :-

ددوې که غزل دے او که ټوټې هر لفظ ئې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې يکلې ټوټې ئې د بيلې بيلې واقعې سره وېلې دي که هغه واقعات په تفصيل سره يکم نو بيا به دا يکل ډېر طوالت اوړي په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به يکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات ئې ژوندي ساتلي او د غه شان زامنو ئې هم لکه صديق باباؒ ظفر باباؒ محمد ابراهيمؒ بابا وغېره په دغه مېدان کښې د خپل تره زامنو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتيا کړې ده۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پټ ستوري تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اثره د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې راغلي دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅه حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجاړې
مور پلار زامن نمسي د کورې څه شو
خلقې کړي د اجل سورو ښارې
ښائسته به چون زلمي شو توري خاورې
برې پرتې دې د لحد خاورې توداړې
جماعت څخه تېرېږي مخ ترې پټ کړې
و حجرې وته ته یون کړې د حراړې
د رسته ورځ لکه سپک ناست یې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړي لکه څرناړې
یو ذره د لاإلٰه ویره نه شي
نه پوهېږم چې را څپوت یې که کماړې
چې نیکي در څخه نشته بد څو مه کړه
را شه مه تو که په څېله بېره لاړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپرلي نخو يو نه يو در څخه نيشته
وچ لاشده سره سپرني سپيره اهاړي
سم له لاسه کار هس کوو د پر مشکل دے
جمال خانه وقت دي دادے که خان ژاړي

دويم غزل

خراب زړه چې مي بيمار وو هغه نه دے
چې مدام په انتظار وو هغه نه دے
چې مي ستر ګې ديدار لوړ وسته نيولې
تش ديدن ئې په بار بار وو هغه نه دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جليا وم
بل په زړه کښې مي انګار وو هغه نه دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند وم
پروت کوردن ته مي زنار وو هغه نه دے
چې مي سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نه دے
شام و شنګ چې ستا په تور وولې ماتلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نه دے
ستا له غمه چې يو دم په قلندر نه ووم
چې په ستر ګو کښې مي خار وو هغه نه دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چېرې لیدلے
تازه ګل چې په شمشاد وو هغه نهٔ دے
جمال ستا له مخه نور و ته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه نهٔ دے

دریم غزل

و بېښتهٔ سپین سترګي تاریکي چینګي دارې
تهٔ لا ګوځې خپل پردې په خبس نغارې
خدایے طاعت د پاره ورځ له تا منه غواړي
ته د کالو خرڅې تن له خدایا غواړې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخي خو هم د موټې په زور کړارې
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

د دې غزلو باره کښې د ځني محترمو لیکوالو دا خیال دے چې دا غزلې د جمیل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جمیل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سیکانو د وخت د شاعر کلام دے. دا صحي ده چې د فقیر بابا نوم جمیل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جمیل خان نهٔ یادېږي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې لیکلي چې په ادبي دنیا کښې ئې جمال یا جمال خان نوم لیکلو او یادېدلو او په روحاني دنیا کښې نقیب بابا او خواجه جمال الدین په نو مونو یادشوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړے دے څو مره چه ددوي دیوان لا تر اوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي چې هر کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په ایکډمۍ کښې موجوده او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي وراره کېږي د غزلو سره پیوست دا غزلې لیکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي چې دا هم د دغه زماني شاعر دے او تر اوسه په دې نوم بل شاعر نهٔ دے تعارف شوے ددې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت نهٔ دے پیدا شوے چې دا شاعر د سیکانو د دور شاعر دے دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سیکانو د دور شاعر دے حالانکه د سیکانو دور څو وس وس تېر شوے او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفیانه کلام دے او موږ دا په دې وېلے شو چې هغوي به خامخا صوفیانه کلام لیکلے او ویلے وي هر کله چې د دغه نړدو شاعرانو سره دا نوم را غلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال بابا ورور دے بل څوک نهٔ شي کېدے۔

وس را ځو هغه منظومو ته چې دوي په بېلو بېلو موقعو وئیلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شیخ رحمکار کاکا صاحب

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بېګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت يې د ډېره غمه چغه کړه۔

په بوی دې ټول عالم خوشبوي شو
امیل چند نه په تاړو پوټل کړدونه

د دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سید صباح الدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لائلپور) (فیصل آباد) کښې هم دغه شان واقعه لیک ده۔

دغه شان چې هر کله بهاکو خان د یوسفزو سردار او لوی ولی الله اخون ځالاک بابا د خپل ښنکو ځنځه د دوما کافروسره جنګ وو نو په دغه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصلولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظ کښې اوو ټپل۔

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انبار دي
فقیر نهٔ اخلي او نهٔ يې څهٔ پکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
کهٔ خواري نهٔ وي دی دے نهٔ وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمس الدین کاکاخېل راخستې ده وائي چې دغه وخت د خوړ کانړي د فقیر بابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سرهٔ او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځائے د غه وخت کښې د تنګړو غرو نه وو چې د هغې سره لوې ځوړونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر بابا خپلو ځامنو د لنډۍ اخون احمد صیب چې ډېر لوې عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت دپاره بوتلو چې ځموږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع ئې شروع کړے هر وخت د جذب و مستۍ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخون صیب چې د فقیر بابا جذب و مستي ولیدله نو دې فرمايل چې دوي فنا في الله دي د معرفت او سلوک د رازه خبردار دے دا د شریعت خلاف نهٔ دي فقیر بابا هغه ځائے کښې داسې وائي۔

که قاضي صیب زما په شانې مست شي
تر ددهٔ زما به هله شریعت شي
خار کیږي که نهٔ وي نهٔ وي
د فقیر به څهٔ وي څهٔ وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوې او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان خټک سره ذړهٔ بداوے راغلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بابوزي چې ډېر لوې سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپدو نکے دو دخوشحال بابا اخښې وو زامنو ته یې خپله ګرانه ښکاره کړه نو وائي چې جلال خان او جمال خان ورته امداد ورکړو او ورته یې اووے چې دې وخت کښې مهران نه روګی درکړي په موږ قتلان خان چې د دوي رود وو د هغوي دَ امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او جوش نه داسې اووئېل -

اس دې وي په لس دې وي
مهران کۀ نۀ وي نۀ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کۀ نۀ وی نۀ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقیر بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده ئوړ شوه ترقي یې اوکړه

وائي چې یو ورځ د مغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر ظلم کړے وو تولو علاقه یې لوټلې وه د هزارې نه خلق دَ قافلې په شکل کښې راتلل چې دۀ بندیوان کړل او تول مال حال یې ترې واخستو - خلق فقیر بابا ته په ژړا اسنګولا راغلل چې د صوبېدار نه زمونږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په بېړۍ رکښتۍ) کښې سوره و نو دا اشعار یې اووئېل -

~

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به دروېي خدایٔ د پاره

فقیر دروېي خدایٔ د پاره

پاک رسول ورسره مل دے

بدرګه له چهار یاره

او هر کله چې بېړۍ ته سور شو نو داسې وائي۔

بېړیه ځه د خدایٔ په حکم

ځهٔ به ظالم ځهٔ به دهٔ بندي کوُوُنه

فقیر شو مل د مظلومانو

خدایٔ یې وی مل چې بندیوانـ آزاد و ـرینه

او هغوي چې د غه ظالم صوبېدار ته مخامخ شول نو په صوبېدار رپېدل او ښکېدل او تې بوتې یې شروع کړې تول مال حال او خلق یې ترې راخلاص کړل دهٔ سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا اشعار به یې وېل۔

دور دور د فقیر دے

د غافل په صورت وېر دے

د غافل په صورت وېر دے

دور دور د فقیر دے

وائي چې یو وخت داسې راغلو چې باراښونه بند شول فصلونه او چېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګو راغلل چې خدایٔ پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې څه کړه۔

قحط سالۍ ډېره په زور ده
پر ېوتلې کور په کور ده
باران دے ورو ېسه
څوکره که نۀ وي نۀ وي
تنګارو بانديې باران دے
فقير ته ورځ مهربان دے
و ارمان ېلې ارمان دے
ورپېدے ته باران دے

د الله پاک کار ونه ګوره څه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقير بابا سوال قبول شو او فصلونه ښېرازه شول دا هم يو روايت دے چې هرکله فقير جميل بېګ څېلو زامنو اخون احمد صيب ته شريعت د پاره بوتلو نو څه وخت کښې دا اشعار هم ويلي وُو۔

موتۀ څنې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې ځنګه وي لکه چرچنې
د نيمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنې برچه دې خوب نۀ راکوينه

هر کله چې د لوې خداے پاک په عشق کښې به ترلې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې داغلو نو څه به

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې ويشلو -

هغه موږيان به د نيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان دا و کا
دا موږي تش لاړې کوي چې مېښنيمه

دا وه د دغه لوی ولی الله - صوفي - عالم د شاعرۍ متعلق څېړنه چې د لته وړاندې شوه چې د خوشحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي روږچي د معرفت لار يې خپله کړې او هر وخت به په جذب و مستۍ کښې وو خوشحال خاني روايات يې چرې هم مرګون ته نهٔ دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوی الله دې او کړي چې د دهٔ د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوې معلومات را ښکاره شي د دوي د پيدائش کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے د ابجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جزق" اموز عالم "" غريو"

ددې نه ۱۱۱۶ هـ جوړېږي څنې محققين يې په قياس څخه زېږېدنه ۱۰۷۲ هـ ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنکارو کښې چې د جهانګیرۍ او اکوړې نه سهیل په لور د غرونو په منځ کښې کلې دے هلته ئې مزار دے د پښتو نخواه د لرې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او میله کیږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش -

۲- کاکاخیل شمش الدین میاں مناقب فقیرجمیل بیګ د میاں فردوس شاه فقیرخیل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخیل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانی عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۷ ه ش -

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ ه ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او ددهٔ ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه

۷- کاکاخیل سیاح الدین تذکره شیخ رحمکار ادارهٔ اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي سټمبر ۱۹۷۱ ز
۹- هیواد مل ز لمے فرهنگ زبان و ادبیات پښتو د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز
۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې
د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چانړول د څه څیز بنیادي حقیقت معلومول. دیو څیز پوره کره کتنه معنیٰ لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ترې پخپله ظاهرېږي. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم وادب کښې سوچه بوټه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوې حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نورزیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي که هغه سائنسي ځانګه وي او که ادبي که تاریخي ځانګه وي او که جغرافیائي ځانګه تحقیق په هره ځانګه هر اړخ هره موضوع او که په هر میدان کښې وي دا د بېرګسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

اوکړکېښ کاردے د تحقیق مېدان د پراخت مېدان دے په دې
مېدان کښې د محقیق اسونه سترې شي محقیق په کښې بې ساه
شي وارخطا هم شي خو سره دد دې به حوصله نهٔ باسلي خپل
مرام ته به ځان رسوي ددې شال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله اوګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
ډوبېدو ېره هم وي خو دغه ملغرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغرې به د دغه تل نه راویستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي مومي دا یو د پرخوند ناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته ئې ختمي نهٔ دے وئیلے او نهٔ تحقیق
ختمې کېدے شي د تحقیق دپاسه تحقیق کېږي . د تحقیق دپاره دخارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي که چرې مونږ په یو شاعر تحقیق کوؤ نو د هغه د زمانې تاکل
د هغهٔ د ژوند او د هغهٔ د شاعرۍ په اندازیانې ګټه و رنظر اچول او بیا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي د هغه شان د هغهٔ شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات - زېږېدنه -
استوګنه وغېره د هغهٔ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زمانې د نورو پوهانو د لیکونو
او کلامونو په رڼا کښې به ئې راېږي قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله د غه مواد
پېدا نهٔ شي نو بیا به د چاپېر چل نه حالات معلومات حاصلول وي که په هغهٔ
نوې چاپه روستو زمانه کښې څه لیکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رایې قائمول وي - په تحقیق د پرلوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې پرې کتابونه لیکلي

هم شي نو دلته چي کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهميت د ے
د تحقيق دپاره به د رومبني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول
ي او جمع کول ي چي د کوم په بنياد چي به محقيق خپله
دا ي پېش کوي او يا د کوم په بنياد - به محقيق د خپل تحقيق
ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقيق دپاره چي کوم
ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغې د پر زيات په
دې ميدان کښې اهميت او ضرورت دے ولې چي بغير د دې نه
تحقيق نهٔ شي کېدے د دې مثال د يو عمارت بنياد وي ترڅو چي
د عمارت بنياد دپاره کاڼے خته - او نور لوازمات نهٔ وي تيار
نو عمارت نهٔ شي جوړېدے د غه شان د تحقيق دپاره ماخذونه
او ذرائع د کاڼي او خښتې کار ورکوي -

د ماخذونه ذرائع په دوه قسمه څخه دي چي يو ته بنيادي
يا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر وېلے شي او دويمه ته
ثانوي ماخذ يا ذرائع وېلے شي - چي په انګريزۍ کښې ورته
داسې تکي استعمالېږي -

۱- بنيادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشريح يا تفصيل بيانول پکار دي چي لوستونکي سته
رسانه شي -

۱- بنيادي ماخذ يا ذرائع :-

محقيق چي هر کله په يو
موضوع تحقيق کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذونه بنیادي
ماخذ کنل کېږي او په دې کښې هغه دستاویزات شامل دي چې په
هغې کښې د هغه واقعاتو ریکارډ موجود وي چې تحقیق کونکي
یا نیکونکي په خپله لیدلي او پېدلي وي یعني په بنیادي ذرائعو
کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د
تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه
شي د "..." بحث - یونس د بېټس" په وېنا سره مؤرخینو بنیادي
ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات:-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزي ریکارډونه مرکې او نور متفرقه څېزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات:-

په دې کښې د صوبائي حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه د خطونو مجموعې او نورې معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ شال ګران او محترم محقیق - نقاد - شاعر - ډرامه نګار پوهان همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن کښې په صفحه ۵۶ دا سې رنګ کښې ورکوي -

ډاکټر جمیل جالبي په خپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے دې کښې څنې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف دهغه د نظره تیر شوي دي او د ځینو ذکر یې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړے دے. د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج ناموں، وفات ناموں او قلندر ناموں هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۴۹۲ - ۴۹۳ لیکي -

> "سید بلاقي په ۱۰۵۵هـ/۱۶۴۲ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

ددې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو ستړکو لیدلې ده چې حواله دا یې ورکوي -

> معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه ئې نورې قلمي نسخې زما تر نظره تیرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶هـ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو وو د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پیش کړے شو.

۲- ثانوي ماخذونه:-

که چرې یو لیکوونکي یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوونکي په حواله اقتباس درج کړي نو داسې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت ګڼلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یانې قیمې سرکاري اطلاعات. ذاتي بیانونه. تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري ددې ماخذ مثال به په دې ډول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې یو اقتباس د بل په حواله ورکوي۔

«دیوان ریخته په پارسي او هندي ژبو دده دیوان دے چې هندي تذکرو کې هم یادونه کړي او مفتي ولي الله وئیلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه یو قومي دیوان لري»

په دې اقتباس کښې دا ظاهر یږي چې د غه دیوان ذلمي هیواد مل په خپله نه دے وئیلے بلکه د مُفتي ولي الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس لیکل دا د دوه ثانوي ماخذ مثال دے چې محققین د اقتباس حواله نه ورکوي د مصنف چا چې اقتباس لیکلې وي نوم هم نه ورکوي بلکه دا سې ترې ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا یو د پر غلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي۔

کتابونه

۱۔ ایم سلطانه بخش ڈاکټر۔ اُردو میں اُصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد اول۔ مقتدره قومی زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲۔ ایم سلطانه بخش ڈاکټر۔ اردو میں اصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳۔ هما محمد همایون۔ د تحقیق فن

اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴۔ هیواد مل زلمے۔ په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه۔ شرکت پرنټنګ پرېس لاهور ۱۹۹۲ء

۵۔ کاشمیری تبسم ڈاکټر " ادبی تحقیق کے اُصول مقتدره قومی زبان اسلام آباد۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوه حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړے شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متيؒ مناجات د بېټ نیکه دعا او دغه شان نور ډېر اشار چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلے شي د دې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږ والے او سرور دے هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات را ولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هر څه د نثر په ذریعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي مومي نو هغه د نثر په ذریعه کېدے شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دے په دې کښې د ادب هر یو صنف ځائېدے

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او دا د نثر کمال دے چې موږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طریقه کولے شو او د دغه تخلیقي اقدار و په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي مېدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے د دې په ذریعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډیکل ډېر ګران او د سرخوږي کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعریف څهٔ دے د نثر تعریف ستر محقق ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ھ په صـ٦ څهٔ دا رنګه کوي -

> نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق ارواښاد ډاکټر سید انوارالحق په درې میاشتینې مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء صـ۹٦ باندې د نثر تعریف داسې کوي -

> نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل ده اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن یا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې یا داسې او وائي چې د وېلو - لیکلو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هیڅه نیغه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافیو د تړون نه آزاده وي او سړے په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانئ او
ازادئ سره بیانولے شي نثر دے

د ځو وو د پښتو ادب د محققینو او پوهانو د نثر باره کښې
تعریفونه او س گورو چې د خارج پوهان (مستشرقین) د نثر
متعلق څۀ وائي د پښتو نثر ته کوم کتنې نومې کتاب تالیف د ستر
محقق او وا ښاد عبدالحی حبیبي د افغانستان د علوموا کېډمې
له خوا په ۱۳۶۰ هـ ش کښې چاپ په صفحه ۳ بانډې لیکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هر څو مره ساده او دلکش وي هغه مفید وي -

۲- کالرج لیکي : فصیح او مناسب الفاظ چې وزن نۀ لري نثر دے -

۳- موسیو دوزوان وائي :- د انسان په ژبه یا قلم کۀ کوم خیالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه نثر دے -

د دې تعریفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافیې او د وزن یا بحر د قید نه آزاد وي او نظم په وزن - قافیه ردیف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو یو قسم دا دي

۲- دویم قسم ته خطابه یا وینا وئیلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - وینا ګانې چې عالمان او پوهان ئې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په یکلو کښې کم او په وئیلو کښې زیات وي -

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د یک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کوم وینا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او دا د نثر د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سپین نثر وائي دویم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے د دویم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وئیلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مُسَجَّع او مرصع نثر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نه لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو، رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې ليکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتداء:-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه ليکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې را غلے. په پښتو ژبه نظم د امير کروړ (۱۳۹ه) نه راوخوا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قياساتو مبني دي پوره معلومه نه ده چې ابتداء کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبيبي مونږ له کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تاليف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حيثيت لري د هغې په واې چې د پښتو د نثر ابتداء د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳ه - ۲۹۷ه) نه راوخوا شوې ده او دۀ د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه يو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او ليکلو معنائې ده "دريګستاني نسيم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانه" چې د شيخ کټه" تاليف دے نه روايت راخستے دے نو دا مونږ په يقين سره نۀ شو وئيلے چې دا به د نثر رومبنې کتاب وي ولې چې چاپيده له نۀ دے او وجود ئې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبنې ده - د غه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ هـ خواؤ شا کښې تیر شوې دے - د قندهار سره نږدې په
ارغسان کښې اوسېدو ځنې عالمان وائې چې دا کتاب د پښتو نثر رو مبنې کتاب
دے وائې چې څو پاڼې ئې ارواښاد حبیبي موندلې دې او په دغه
پاڼو کښې د شیخ بیټنې - شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غوندې د لویو ولیانو ذکر شوې دے دا کتاب د فریدالدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د هغه
وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوې څو ځنې عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر رو مبنے کتاب نه مني هغه ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دے موندلے شوے بلکه څو پاڼې موندلے شوې زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا او وه په
اکثریتې توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر او لنے کتاب دے هغه د ستر صوفي مبارز - توریال پیر روښان
عبدالله ارمړ بایزید انصاري کتاب "خیر البیان" دے چې د موندلو
اعزاز ئې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ دا ټولګې ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دے چې د جرمني د کتابتون نه ئې مائیکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو ددې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوې او د نثر رو مبنے کتاب خیر البیان دے ددې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درويزه مخزن الاسلام وليکلو داکتابونه په مسجع او مرصع نثر کښې ليکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر يولسمې صدۍ پورې دور دی. ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کريمداد د اخون درويزه زوی - بابوجان، ملامست زمند، الله يار - اخون قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اوليکل نه يوازې چې بايزيد روښان د پښتو نثر د دومبنی کتاب اوليکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ ئې هم وضع کړل دغه دور کښې ټول کتابونه په مسجع او مرصع نثر کښې ليکلي شوي په دې دورپسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه دور کښې نثر ساده سليس او په نوي انداز کښې شروع شو او د خوشحال بابا کورنۍ د دې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د زامنو عبدالقادر خان خټک گلدسته - گوهر خان خټک قلب السير د افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسی وو تاريخ مرصع - علم خانه دانش وساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر ميدان کښې ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال شوي دغه او سنی دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د ميدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدين افغان، مولوي عبدالرؤف قانع - زمريالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې مولوي ميراحمدشاه رضواني، منشي احمدجان، سيد راحت زاخيلي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او د اسې نورو پېښاوري پوهان عالمان تر او سه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوي خو بيا هم په روايتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زيات دے او نثر کم پوهانو ته ښکاره دي چې نثر ته زيات توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه - که ناول وي او که تکل تحقيق وي او که تاريخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زيات تکل او کړے شي

کتابونه :

۱- اثر عبدالحليم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ هـ

۲- رہبنشين صديق الله د پښتو نثر هنداره يونيورسټي بک ايجنسي پېښور -

۳- د افغان يا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي ۱۳۶۰ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاريخ عظيم پبلشنګ هاؤس پېښور ۱۹۶۸ ع

۵- رفيع حبيب الله د پښتو نخواني رتن کوټې د افغانستان اکاډمي د تاريخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ هـ ش -

۶- مريم بي بي د پښتو نثر تاريخي او تنقيدي جائزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ ع

۷- حبيبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ هـ ش -

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library